

KONTExT

NEČASOPIS PRO SYSTEMICKOU TEORII A PRAXI
SPOLEČNOSTI PRO RODINNOU TERAPII
ČESKÉ LÉKAŘSKÉ SPOLEČNOSTI

VII-1-1991

KONTAKT

*nečasopis pro systemickou teorii a praxi
Společnosti pro rodinnou terapii
České lékařské společnosti*

Vydává
Institut rodinné terapie hl. m. Prahy
v nakladatelství Mach Chrudim

řídí
MUDr Petr Boš

Evidenční číslo ÚVTEI 86 037

Vychází nepravidelně 4x do roka

Cena výtisku: 35,-Kčs
Roční předplatné: 120 Kčs a poštovné

Subskripce a distribuce
Ing Ivo Mach
537 01 Chrudim III, tř. Palackého 66 (dříve Dukelská 66)

Příspěvky zasílejte na adresu redakce:
KONTAKT - MUDr Boš, 147 00 Praha 4, Nad cihelnou 33

Uzávěrka tohoto čísla byla 25. 1. 1991
Tato publikace neprošla jazykovou úpravou

O B S A H

Frontispice: z "Antikódů" (1964) Václava Havla (**"Vpřed"**)

I. Ze života Společnosti pro rodinnou terapii	5
Editorial: nahoru po schodišti dolů, aneb... (P.B.)	
Varia: Výhodná nabídka, Výzva abonentům 1990, Pracovní skupiny, Konfrontace, Po uzávěrce	
Řádné členství ve Společnosti pro rodinnou terapii od r. 1991	
Obsah IV.-VI. ročníku Kontextu, 1988-1990	
Vědecké schůze 1988-1990	
Plán akcí na rok 1991	
Evropský kongres o duševním zdraví rodiny - II. oznámení	
V příštím čísle...	
Pokyny pro autory Kontextu	
II. Původní práce	19
Z. Neubauer: Místo člověka v kosmu, neboli o antropickém principu	
III. Studijní text	25
F. Capra: Nová fyzika jako model pro novou medicínu	
IV. Batesoniana (pokračování ze VI. ročníku)	33
G. Bateson: Metalog - Co je to instinkt	
V. Glosy	51
J. Bauer: "Rodinné imago"	
T. Novák: "Rodičovská" odpověď na "pokus o něžnou provokaci"	
P. Boš: Systemické koány	
VI. Poslední stránka	57
Allen Ginsberg	
Family Systems Medicine	

I. Ze života (lepší) Společnosti

EDITORIAL 1991:

nahoru po schodišti dolů

aneb

návrh na post-posttotalitní nečasopis

čili

*Jak přežít ekonomickou **klausuru** (proti) kultury*

Ledva Kontext vystoupil na oběžnou dráhu periodik, již má starost, jak - v tomto ekonomickém **nečase** - opět sestoupit na úroveň **neperiodika**, tedy **nečasopisu**, aby nebyl postižen, ba téměř penalizován 22% "daní". Za kulturu se platí, i když se to nevyplatí.

Nenech se otrávit, milý čtenáři, a nepřehlédni Poslední stránku.

P.B.

Výhodná nabídka novým odběratelům Kontextu !

Úplný ročník VI-1990, č. 1-3 (obsahující m.j. první část METALOGŮ Gregory Batesona) je k dispozici v omezeném množství **za zvýhodněnou cenu 75,- Kčs** (t.j. 30% sleva).

Objednávky až do vyčerpání zásoby přijímá **redakce** Kontextu.

Abonentí 1990, kteří si prokazatelně předplatili ročník a nedostali některé číslo, se mohou přihlásit na adrese redakce

Pracovní skupiny

nezaslaly do uzávěrky tohoto čísla žádné informace o své činnosti. Členové, domluvte svým moderátorům.

KONFRONTACE, časopis matrimoniologů, lze objednat na adrese:

PhDr Zbyněk Vybíral, Dvořákova 1150, 500 02 Hradec Králové

Po uzávěrcce

Vadné výtisky reklamujte na adr. nakladatele.

ERRATA

Kontext 2/1990

Na straně 32, část 5. ("Mimochodem, ale důrazně"), řádek 4-5 této části: místo ". . . Ovšem psychoanalýzu vnímám spíše jako poesii a historii" má být správně: ". . . Ovšem psychoanalýzu vnímám spíše jako poesii, zatímco RT spíše jako drama. Obě tato hnutí mají blízko k archeologii a historii. Mám dojem, že . . .". Omlouváme se PhDr Z. Riegerovi.

Kontext 3/1990

Na straně 4 za větou: "Řádní členové . . . neplatí konferenční poplatky!" vypadla věta: "Jako bonus členství lze tuto výhodu získat přihláškou do Společnosti pro rodinnou terapii ČLS na rok 1991". Tímto ji dáváme čtenářům a zájemcům na vědomí.

Novým předplatitelům

- Přiloženou složenku zaplaťte prosím do **31. 3. 1991**.
- Pokud jste složenku obdrželi na svoji soukromou adresu a dál budete KONTEXT odebírat pod hlavičkou organizace, sdělte tuto skutečnost nakladatelství včetně plné adresy organizace (z výpisu platebního příkazu banky není zřejmá úplná adresa organizace).
- Složenky pokud možno neplaťte ze sporožirových účtů, neboť v takovém případě nelze jednoznačně identifikovat plátce.
- Pokud se vyskytnou v distribuci nesrovnalosti obraťte se prosím na adresu nakladatelství.

I. M.

Předkládáme k členské diskusi

Řádné členství ve Společnosti pro rodinnou terapii (S.O.F.T. - CS)

České lékařské společnosti od r. 1991

(nezávisle na Společnosti pro psychoterapii a Psychiatrické společnosti)

Výhody řádného členství:

- bezplatná účast na vědeckých schůzích, seminářích a jiných jednorázových akcích pořádaných Společností v rámci České lékařské společnosti
- informace o všech odborných akcích Společnosti a o činnosti výboru
- sleva registrace na domácích i mezinárodních akcích Společnosti, na sympoziích, licenčních a akreditačních akcích a kursech a stážích
- přednost při realizaci účasti na zahraničních akcích, stážích, výměnných a stipendijních pobytech spoluorganizovaných Společností
- bonus členství při kvalifikačních, licenčních a akreditačních řízeních a konkurzech, i pro potřeby rekvalifikace a privatizace služeb
- zpřístupnění a zprostředkování supervizních a konziliárních služeb a informatiky, podíl na aktivitách Institutu rodinné terapie hl.m.Prahy
- členský odběr nečasopisu KONTEXT, předností publikační právo a sleva další abonované odborné produkce.

Skladba plného členského poplatku (v návrhu):

Základní poplatek ČLS	30,- Kčs	
	(platí se zvlášť)	
Řádné členství ve vědecké Společnosti pro RT	90,- Kčs	
Členský nečasopis (sleva!)	110,- Kčs	(bez poštovného)
Celkem	200,- Kčs	ročně
 Zahraniční členství:	 25,-	 USD

Členství je individuální, práva jsou nepřenosná.

Členská práva lze uplatňovat předložením legitimace řádného členství ve Společnosti pro rodinnou terapii, která bude vydána do měsíce po zaplacení členského poplatku.

Roční poplatek, zakládající řádné členství ve Společnosti pro rodinnou terapii s uvedenými členskými právy je splatný nejpozději ke dni 1. května 1991 (a dalších kalendářních roků) složenkou na adresu tajemníka Společnosti prim. MUDr. Jana Špitze, DPK FN Praha 5 - Motol, V úvalu 84, PSČ 150 18.

Abonentů Kontextu na rok 1991 platí pouze 90,- Kčs (pokud již uhradili předplatné).

POZOR: Možné alternativní společné členství ve Společnostech pro psycho-terapii a rodinnou terapii s dosud platným ročním poplatkem 100,- Kčs **nezakládá výše uvedená členská práva a odběr nečasopisu.** Další podmínky tohoto členství stanovuje výbor Společnosti pro psycho-terapii. Jinak jsou si obě formy členství rovné. Totéž platí pro členy Psychiatrické společnosti s dosavadní sekci pro rodinnou terapii PS.

Noví zájemci ve Společnosti pro RT od roku 1991 nemohou v přihlášce ČLS zaškrtnout rubriku 61 "Spol. psycho-terapeutická". Bližší informace podá tajemník Společnosti prim. Špitz na výše uvedené adrese.

Své názory pište na adresu redakce.

Praha, leden 1991

MUDr. Petr Boš v.r.
předseda
Společnosti pro RT ČLS
spolupředseda
Společnosti pro psycho-terapii
a rodinnou terapii ČLS

OBSAH IV. - VI. ROČNÍKU KONTEXTU (1988-1990)

roč: čís, str. (rok)

Frontispice

Virginia M. Satirová - přednáší v SSSR

IV: 1 (1988)

Gregory Bateson (1904-1980)

IV: 2 (1988)

Virginia Satirová (1916-1988) in memoriam	IV: 3 (1988)
Jay Haley (1923) - chyběl v Praze 1987	IV: 4 (1988)
Don D.Jackson (1920-1968) - zakladatel školy v Palo Alto	V: 1 (1989)
Ronald D.Laing (1927 - nečekaně - 1989)	V: 2 (1989)
Fritjof Capra (1939): Dospěli jsme k bodu obratu!	V: 4 (1989)
T.G.Masaryk: "Měj úctu k duši dítěte!"	VI: 1 (1990)

Ze života sekce a Společnosti - Informace - Editorials

Obsah I.-III. ročníku Kontextu (1984-87)	IV: 1,66-68(1988)
Kontext IV na startu: "dubiósní" perspektiva	IV: 1, 5 (1988)
Vědecké schůze sekce pro RT 1985-1987	IV: 2,5-7 (1988)
In memoriam Virginia Satir (P.Boš)	IV: 3,5-11 (1988)
Plán činnosti sekce na rok 1989	IV: 4,5 (1988)
Pracovní skupina pro systemickou manželskou a rozvodovou terapii (I.Plaňava,Z.Rieger)	IV: 4,6 (1988)
Tříletý kurs RT v SČ KÚNZ (P.Boš)	IV: 4,7 (1988)
Informace	V: 1,5 (1989)
Na vědomost se dává (Z.Rieger)	V: 2,1-2 (1989)
III. symposium o RT	V: 2,2-3 (1989)
Pracovní skupina pro systemický výzkum rodiny (Z.Kučera)	V: 4,1 (1989)
Family Process Visiting Fellowships (L.C.Wynne,C.Sluzki)	V: 4,4 (1989)
Poselství III. symposiu o RT v Teplicích 1989 (P.Boš)	VI: 1,4 (1990)
Zahájení III. symposia o RT (J.Špitz)	VI: 1,11-13(1990)
Pracovní skupina pro duchovní péči o rodinu	VI: 1,11-13(1990)
Omluva abonentům, aneb nesnáze Kontextu - kontext nesnází (P.Boš)	VI: 2,3 (1990)
Errata čili festival šotků (P.Boš)	VI: 2,4 (1990)
Přednostní subskripce VII. ročníku Kontextu	VI: 2,4 (1990)
Společnost pro rodinnou terapii (S.O.F.T.) - kandidátka výboru	VI: 2,4-5 (1990)
Institut rodinné terapie hl. m. Prahy (P.Boš)	VI: 2,6 (1990)
PRACOVNÍ SKUPINY	
- pro matrimoniologii (I.Plaňava)	
- pro systemickou terapii (V.Strnad)	VI: 2,6-9 (1990)
Výsledky voleb do výboru Společnosti	VI: 3,3 (1990)
Česko-americká konference 1991	VI: 3,4 (1990)
Aukce odborných devizových knih	VI: 3,5-7 (1990)

Batesoniana

Bateson, G.: Metalog - Jak moc toho víš?	VI: 1,14-19(1990)
Bateson, G.: Metalog - Proč vzniká nepořádek?	VI: 2,10-12(1990)
Bateson, G.: Metalog - Proč Francouzi...?	VI: 3,8-10 (1990)
Bateson, G.: Vědomý záměr versus příroda	VI: 1,19-31(1990)
Bateson, G.: Vliv vědomého záměru na adaptaci člověka	VI: 2,13-16(1990)
Bateson, G.: Forma, hmota a rozdíl	VI: 3,11-19(1990)

Domácí příspěvky - Originální práce

Adamovský, P.: K využití interakčního Rorschachu	IV: 3,11-19(1990)
Balcar, K.: Rodinná psychoterapie I	IV: 4,9-37 (1988)
Balcar, K.: Rodinná psychoterapie II	V:1,6-47 (1988)
Boš, P.-Bošová, E.: K prenatální a perinatální epigenezi rodinného systému I-II	IV:3,13-36 (1988)
Chvála, V.: Co je obraz nemoci?	IV:2,21-31 (1988)
Chvála, V.: Ložnice jako monitor rodinného systému	VI:2,17-21 (1990)
Klímová, H.: Feminismus - co s ním?	VI:1,32-47 (1990)
Křivák, F.: Tomáši! Boty! Ruce! Svačina!	IV:1,51-55(1988)
Kučera, Z.: Mýty rodinných terapeutů	VI:1,48-60 (1990)
Matoušek, O.: K historii a současnosti návštěv profesionálů v rodinách	VI:3,20-25 (1990)
Špitz, J.: Duševní zdraví a zdatnost rodiny	IV:2,9-20 (1988)

Studijní texty

Capra, F.: Bod obratu: krize a transformace ve vědě a společnosti	IV:3,26-37 (1990)
Dell, P.F.: Proč jim pořád ještě říkáme paradoxy?	VI:3,26-37 (1990)
Ganley, R.M.: Epistemologie, rodinné vzorce a psychosomatika - případ obezity	VI:2,22-30 (1990)
Lewis, K.G.: Sourozenecká terapie u multiproblémových rodin	VI:1,61-66 (1990)
Lewis, K.G.: Sourozenecká terapie u dětí v pěstounské péči	VI:1,67-71 (1990)
Madanes, C.: Strategická terapie schizofrenie	V: 2,21-42(1989)
Maturana H.: Poznávání - organizace a ztělesnění skutečnosti (úryvek)	IV:1,26-51 (1988)
Tomm, K.: Jak působí otázky: zamýšlíte klást lineární, cirkulární, strategické nebo reflexivní otázky?	V:1,48-70 (1989)
Watzlawick, P.: Antologie lidské komunikace I	IV:3,37-59 (1988)
Watzlawick, P.: Antologie lidské komunikace II	IV:4,38-57 (1988)

Glosy

- Adamovský, P.: Skupinová a/nebo rodinná terapie? IV:3,60-61 (1988)
- Balcar, K.: Pravdivost, klam a lest v psychoterapii V:4,40-46 (1989)
- Bauer, J.: Kontext ostychu: fyzika a terapie IV:4,67-74 (1988)
- Boš, P.: "Systémový" nebo "systemický" ? IV:1,73-77 (1988)
- Boš, P.- Adamovský, P.: "Co to je strategie?" (pokus o metalog) V:1,71-77 (1989)
- Boš, P.: Stierlinův dialektický model separačního procesu v adolescenci V:2,69-76 (1989)
- Gjuričová, Š.: K tématu feminismu a rodinné terapie VI:3,38-45 (1990)
- Kučera, Z., Kučerová, A.: Principy poradenské péče VI:1,77-83 (1990)
- Rieger, Z.: "Ano, ale..." IV:3,62-68 (1988)
- Rieger, Z.: Pokus o něžnou provokaci VI:2,63-68 (1990)
- Říčan, P.: Rodinná terapie a rodinná psychologie IV:2,63-68 (1988)
- Strnad, V.: Systemický přístup - obnovené přátelství se světem V:4,47-57 (1989)
- Strnad, V.: Párový terapeut - agent nebo expert? VI:1,72-76 (1990)

Z archivu ICFT 1987

- Andolfiho seminář I (P.Boš) IV:1,6-13 (1988)
- ICFT v číslech (P.Boš) IV:1,13 (1988)
- Family Therapy: Developments in Europe (AFT) IV:1,14 (1988)

Periodica

- Family Process roč.26, č.1-4,1987 IV:1,69-72 (1988)
- Family Process roč.27, č.1-4,1988 V:1,78-81 (1989)
- Journal of Marital and Family Therapy, roč. 1987 IV:1,78-81 (1989)
- Journal of Marital and Family Therapy, roč. 1988 IV:1,50-53 (1988)
- Family Systems Medicine, roč. 1987 IV:1,58-62 (1988)
- Family Systems Medicine, roč. 1988 V:4,66-68 (1989)
- Zeitschrift für systemische Therapie, roč. 1987 IV:54-57 (1988)
- Zeitschrift für systemische Therapie, roč. 1988 V:2,78-81 (1989)
- Familiendynamik, roč. 1987 IV:4,58-60 (1988)
- Journal of Family Therapy, roč. 1987 V:4,61-64 (1988)
- Přehled periodik rodinné terapie V:2,77 (1989)
- Biblia Family Therapy Networker IV:4,65-66 (1988)

Poslední stránka

P.f. Petra Ebona (Sonatina semplice)	IV:1,77-78 (1988)
"Koho milujeme?" - W.Saroyan (P.B.)	IV:2,69 (1988)
Text pro pravou hemisféru - John Fowles (P.B.)	IV:3,69 (1988)
Potřebujeme rodinného lékaře? (P.B.)	IV:4,74 (1988)
Tentokrát pro levou hemisféru - H.Heissenbüttel (P.B.)	V: 1,82 (1988)
Nižší nervová činnost	V:2,82 (1989)
H.Heissenbüttel: Politická gramatika (P.B.)	V:3,69 (1989)
Desatero pro tyto veliké dny - Karel Čapek	VI:1,84 (1990)
Budoucí úkaz - Stéphane Mallarmé (P.B.)	VI:3,46 (1990)

Vědecké schůze sekce - společnosti pro RT 1988-1990

(Přehled 1977-1984 uveřejněn v Kontextu	0:0,25-29,1984
" 1985-1987 " "	IV:2, 5-7 1988)

- 41.schůze - 29.3.1988: J.Špitz: Duševní zdraví a zdatnost rodiny
I.Plaňava: Hodnoty-intimita-autonomie: třífaktorový koncept rodiny a manželství
J.Mrkvička: Rodina, domov a životní zakotvenost
- 42.schůze - 31.5.1988: P.Boš: K prenatální a perinatální epigenezi rodinného systému
E.Bošová: "Klub budoucích rodičů": psychoedukativní přístup k primární prevenci
P.Goldmann-H.Marková-V.Kozarovský: Otec v porodnici: příspěvek k perinatální ekologii
- 43.schůze - 27.9.1988: Strategická terapie. Předn. K. Balcar, J.Zíka, V.Dvořáček, P.Adamovský; M.Vančura (koord.)
- 44.schůze - 20.12.1988: Virginie Satirová: ukončený život - otevřené dílo (koord. P.Boš)
- 45.schůze - 21.2.1989: Z.Kučera: Současná rodinná terapie v USA a Kanadě - návštěva vybraných pracovišť
M.Vančura: Americká překvapení (zpráva z cesty)
M.Vyhnálek: Kongres rodinné terapie v Římě
- 46.schůze - 18.4.1989: Panel: Manifestace somatického onemocnění a rodina (koord.J.Šavlík)
- 47.schůze - 20.6.1989: Program prac. skupiny pro ericksonovskou strategickou terapii (koord.M.Vančura)

- 48.schůze - 19.9.1989: Z.Rieger: Od zrození po věk batolete: obrázky ze života pracovní skupiny
I.Plaňava: O jedné neukončené polemice: antisystemik versus systemikové
V.Strnad: Od rodinné terapie k systemické perspektivě
J.Mrkvička: Jak vedu první rozhovor
F.Křivák: Syn se rozvádí - babička pláče; aneb když prarodiče nemají šanci
H.Klímová: Smysl zamilování, krize, nevěry
- 49.schůze - 30.1.1990: Workshop: Aktuální otázky propojenosti politiky, rodiny a nevědomí (koord.K.Kalina a J.Kovařík)
- 50.schůze - 27.3.1990: Z.Neubauer: Místo člověka v kosmu
J.Křivohlavý: Pastýřská péče o manželství
Koreferáty členů prac.skupiny pro duchovní rozvoj rodiny
- 51.schůze - 29.5.1990: S.Kratochvíl: Dílo M.Plzáka v kontextu naší a světové manželské terapie
O.Schorm: Na začátek s Dr. Plzákem
B.Tichá: O významu rady
J.Mrkvička: V čem se shodujeme a v čem se lišíme
J.Brádka: Pohled z druhé strany
M.Plzák: Několik slov (koord. I.Plaňava)
- 52.schůze - 25.9.1990: Z.Neubauer: Informace - základ skutečnosti
J.Alan: ohlédnutí za dvacetiletým empirického výzkumu rodiny v české sociologii
- 53.schůze - 27.11.1990: K.Ludewig: Úvod do systemické terapie, teorie a praxe (videozáznam, koord. V.Strnad)

Vědecké schůze Psychiatrické společnosti ČLS, zajišťované sekci RT:

- 7.6.1989: O.Matoušek: Byt jako zdroj informací o rodině
M.Vyhnálek: Užití genogramu v rodinné terapii
J.Bauer-M.Černoušek: Rodinné imago: věda a mýtus

6.6.1990: J.Špitz: Bod obratu: změna politického zaměření ze
systemického hlediska
Z.Kučera: Mýty rodinných terapeutů
H.Klímová: Feminismus

Zvukový záznam všech vědeckých schůzí Společnosti je v jejím archivu.

PLÁN AKCÍ NA ROK 1991

Vědecké pracovní schůze

26. února 1991

30. dubna 1991

25. června 1991

24. září 1991

26. listopadu 1991

Vždy v úterý od 14.00 do 16.30 hod.
v Lékařském domě v Praze.

Pozor! Psychiatrická společnost již zřejmě nebude
rozesílat pozvánky na vědecké schůze naší
společnosti!

Ostatní plánované akce:

5.-8. května 1991:

31.května - 2.června 1991:

4.-9. listopadu 1991:

Evropský kongres (Praha)

Česko-americká konference (Praha)

Psychoterapeutická konference (Luhačovice)

EVROPSKÝ KONGRES - Duševní zdraví v evropských rodinách

Praha, 5.-8.května 1991

Rodinné systémové zdraví - nový pojem v duševním zdraví

II. oznámení (zkrácená neoficiální verze)

organizovaný

Evropskou oblastní radou

Světové federace pro duševní zdraví

ve spolupráci s

Československou lékařskou společností J.E.Purkyně

a jejími Společnostmi

pro rodinnou terapii, pro psychoterapii

a Psychiatrickou společností

pod záštitou

Prezidenta České a Slovenské federativní republiky

Václava Havla a jeho choti Olgy

spoluorganizováno

Čs.společností pro duševní zdraví

Ústavem zdravotní výchovy, ČSFR

Institutem rodinné terapie hl.m.Prahy

a

Evropskou nadací pro rodinné studie, Praha

Formát kongresu:

- Plenární zasedání - přednášky pozvaných hlavních autorů
- Panelové diskuze
- Závěrečné plenární zasedání s všeobecnou rozpravou
- Paralelní sekce workshopů, demonstrací, diskuzí, videoprogramů a volných sdělení
- Vývěsková sekce s diskuzními skupinami
- Příležitostné pracovní skupiny a odborná setkání

Témata vědeckého programu:

- Rodinné duševní zdraví a společnost (Sociologie duševního zdraví)
- Koncepty duševního a rodinného zdraví (K definici zdraví v rodinném kontextu)
- Zdravé a nezdravé rodinné vztahy v rámci společnosti (Sociální politika a ekologie rodinného duševního zdraví)
- Postižení jedinci a jejich rodiny ve společnosti (Sociální politika a ekologie zdravotně postižených - fyzicky, mentálně či sociálně)
- Společenská péče o rodinné duševní zdraví (Společenské uspořádání a intervence v zájmu rodinného zdraví)
- Zdravý vývoj člověka v rodině (Psychologie duševního zdraví)
- Potřeby a způsoby zdravého duševního vývoje v rodině (Psychologie rodinného života)
- Duševní poruchy a rodinný vývoj (Psychopatologie rodinného života)
- Péče o rodinné duševní zdraví (Rodinné poradenství a terapie)
- Tělesné a duševní zdraví v rodině (Somatika duševního zdraví)
- Somatické podmínky zdravého a narušeného duševního vývoje v rodině (Somatopsychologie rodinného života)
- Somatické problémy v péči o duševní zdraví rodiny (Psychosomatika rodinného života)
- Rodina a duševní porucha (Preventivní medicína duševního zdraví)
- Primární prevence pro rodinu (Rodinná salutogeneze, rodinné obohacení, posílení, umocnění rodinného zdraví a "pozitivní programy", alternativní životní styly a subkultury)
- Sekundární prevence pro rodinu (Rodinné zvládání zranitelnosti, odolávání rodinnému stresu)
- Terciární prevence pro rodinu (Psychoedukativní programy, svépomocné skupiny)

Oficiálním jazykem kongresu je angličtina.

Technika

Diaprojektory 5x5cm, video VHS, zpětné projektory a promítání filmů 16 mm bude k dispozici.

Aktivní účast

Přijaté příspěvky budou potvrzeny prvnímu autorovi organizačním výborem, který také rozhodne o formě prezentace.

Max. čas na volné sdělení je 10 minut, na workshop, demonstraci či video (včetně diskuze) 90 minut.

Je možno využít prezentace formou **vývěsek** na ploše 100x100 cm.

Abstrakta musí být odevzdána do 15.2.1991 v angličtině v rozsahu do 200 slov.

Bližší informací o podmínkách účasti podá kongresové středisko

ČLS J.E.P., pí. Z. Vraná, pošt. příhr. 88, Sokolská 31, 120 26 Praha 2

tel. 297 271

V příštím čísle:

J.Křivohlavý: Salutogeneze a rodina

M.Palazzoli-Selvini: Příspěvek k obecnému modelu her v psychotické rodině

G.Bateson: Metalog - Proč mají věci obrysy?

J.Špitz: Anorektický proces v rodině

P.Boš: Systemické kóány

S.Grof: Za hranicemi mozku (ukázka)

V.Havel: Antikódy

C.Sluzki: In memoriam Murray Bowen

Pokyny pro autory Kontextu

Redakční rada Kontextu přijme do tisku ty práce, které mají úroveň a zaměření odpovídající orientaci této publikace, jsou v souladu s pravidly progresivního pravopisu a jsou napsány podle těchto pokynů.

Došlý text bude posouzen 1-2 recenzenty, kteří se vyjádří k vhodnosti otištění. Imprimatur vedení pracoviště není požadováno. Autor zodpovídá za obsah článku přímo svým čtenářům.

Rukopisy zasílejte v originále a 1 kopii, jednotlivé listy číslyte v pravém horním rohu tužkou a spojíte svorkou, nesešivejte. Pište na stroji s obvyklými typy po jedné straně papíru formátu A4. Na stránce je třeba dodržovat okraje odshora 25 mm a zleva 35 mm, volí se řádkovač č.2 tak, aby na stránce bylo maximálně 30 řádků po 60 úhozech. Text, který chcete zdůraznit, pište **p r o l o ž e n ě**, nepodtrhávejte.

Připouští se nejvíce 5 oprav perem na jedné stránce, nesmí se vpisovat celé věty. Práce zaslané redakci musí být formulovány s konečnou platností. Text nelze dále měnit, ani doplňovat, při ev. sloupcové korektuře se opravují pouze chyby, vzniklé v tiskárně.

Zkracování slov, s výjimkou obvyklých zkratk, se nedoporučuje. Rukopisy ani dokumentace se nevracejí.

Na titulní straně (v záhlaví textu) uveďte: Výstižný název práce, zkratku osobního jména a příjmení autora(ů) bez titulů, název pracoviště. Pod čarou ev. poznámku o případné předchozí publikaci ve formě přednášky atd.

Připojte souhrn, vhodný pro překlad v rozsahu 10-15 řádek, bez zkratk. Na konci souhrnu vypište výstižná klíčová slova (cca 3).

Obrázky, grafy, schémata, fotografie a tabulky se připojují volně k rukopisu, pouze černobílé. Kresby musí být provedeny perem, legendu nevpisujte do obrázků. Místo k zařazení do textu se označuje na levém okraji stránky čtverečkem.

(Volně dle tiskové komise prezidia Čs.lékařské společnosti (1985).

II. Původní práce

MÍSTO ČLOVĚKA V KOSMU neboli o Antropickém Principu

Z. Neubauer

© KONTEXT VII-1-91

Předneseno ve Společnosti pro rodinnou terapii v Praze dne 27.3.1990

Veleučené shromáždění, krásné dámy, vážení pánové!

Došly ke mně v posledních dnech hlasy, jaký prý že mám široký záběr, když se chystám mluvit dokonce i do rodinné terapie. Vyděsilo mě to, a tak jsem se dnes znovu telefonicky ujišťoval, co vlastně bylo na pozvánce ohlášeno. Byl jsem uklidněn, že tam stojí hlavní nadpis - Místo člověka v kosmu - tak, jak má. Chybí však podnadpis: "Antropický Princip", který měl upozornit zájemce, že se jedná nikoliv o rodinnou terapii, ale o kosmologii, nauku o Vesmíru. Astronom Jiří Grygar vysvětluje souvislosti, díky nimž se začalo o Antropickém Principu mluvit, následovně:

"V námi pozorovaném vesmíru existují alespoň na jednom místě v jednom časovém intervalu inteligentní pozorovatelé - to jsme my sami. Ukazuje se však, že tato skutečnost není vůbec samozřejmá, nýbrž naopak výjimečná; kdyby se totiž jen zcela nepatrně změnily hodnoty rozličných fyzikálních konstant, mohl by sice vesmír dále existovat, ale v žádném případě by v něm nemohly vzniknout složitější struktury - atomy, molekuly - nutné pro rozvoj života či inteligence. Přirozeně si pak klademe otázku, proč ze všech myslitelných souborů parametrů má vesmír tak rafinovaně vybrané speciální hodnoty, které existenci inteligentních bytostí umožňují." (Poselství o stavu kosmologie. Vesmír 67/2 1988, pp. 83-84)

Samotný Antropický Princip lze podle Grygara formulovat takto: "Tak zvaná slabá verze Antropického Principu prohlašuje, že fyzikálně-chemické podmínky, jež pozorujeme, jsou právě takové, aby umožnily naši existenci, a my je tedy mohli pozorovat. Silná verze Antropického Principu jde podstatně dále a říká, že v reálném vesmíru musí dříve či později nastat fyzikálně-chemické podmínky pro existenci pozorovatelů. Konečně nejsilnější, "účastnická" verze Antropického Principu tvrdí, že pozorovatel, (t.j. člověk - Z.N.) je stejně podstatný pro vznik vesmíru, jako je vesmír podstatný pro vznik pozorovatele".

Těmito slovy uvádí Grygar debatu o Antropickém Principu uveřejněnou v dubnovém čísle Technického Magazínu z roku 1988 (VESMÍR PŘIPRAVENÝ PRO NÁS? (364), ročník 31, pp. 8-57), kterou všem zájemcům vřele doporučuji.

Když nyní uvažuji o důvodech svého zdejšího vystoupení, napadá mi, že zde přece jen existuje jistá souvislost s vaší tematikou. Rodinná terapie, pokud jí rozumím, překročila tradiční představu člověka jako odděleného jedince představujícího nějaké jsoucno o sobě. Tím se liší od tradiční vědy, podle níž je člověk zcela samostatnou biologickou jednotkou, soustavou opatřenou vstupy a výstupy, informačními kanály, které zprostředkovávají styk s okolím. Když se tato výměna informace naruší, má člověk, jak říká lidové úsloví, "o kolečko víc" (nebo méně), a je třeba takové "soukolí" opravit. Toto úsloví je dědictvím novověké představy člověka jako mechanismu (příslušecný *l'homme machine*). Rodinná terapie obrací svou pozornost na vztahy a souvislosti mezi člověkem a okolím, mezi jedinci, s nimiž se pacient nejčastěji stýká, tedy především s rodinnými příslušníky. Tyto vztahy jsou pro ni tou výchozí a původní skutečností; z nich, a nikoliv ze stavu izolovaného jedince, lze soudit na důvod potíží. Lidé totiž nejen vzájemné vztahy vytvářejí, ale také do nich vstupují a jsou jimi zároveň sami utvářeni a určováni. Většinou jsou míněny vztahy k bezprostřednímu okolí, kde ještě můžeme konstatovat fyzickou komunikaci: rodina, pracoviště, společenství.

Chtěl bych vás svým příspěvkem upozornit na to, že existuje ještě původnější místo člověka: není jím nic menšího než veškerenstvo, uspořádané ve srozumitelný řád bytí, kterému staří dali název KOSMOS, tj. šperk.

Člověk sebe označuje nejrozličnějším způsobem: homo faber, homo ludens, animal sociale apod. Nejznámější je jeho vědecké označení, které mu přisoudil zakladatel systematiky Carl Linné: Homo sapiens. Překládá se to "člověk moudrý", ale "sapiens" znamená spíše "vědoucí", či "poznávající" - a nezní to tak domýšlivě. Své vědění a poznání opíral člověk od prapočátku o vztah k celku světa, ke kosmu. Proto obracel svůj zrak k hvězdnému nebi, jako k viditelnému znamení stálosti a neměnnosti, o něž se jedinečně může skutečné vědění opírat. To je patrné z pravěkých nálezů roztroušených po celém světě (pyramidy, stonehenges apod.). Člověka by bylo proto možno plným právem označit za "bytost kosmickou": ještě dříve, než je obyvatelem nějaké obce, je člověk obyvatelem kosmu; je tedy KOSMOPOLITÉS - světoobčan v původním významu tohoto slova. Proto se v uspořádání přirozených lidských společenství vždy zračil kosmický řád: res publica byla ipso facto především res cosmica: to dodávalo obci či státu stabilitu a legitimitu. Zatímco rodina je základem státu ve smyslu ontickém (faktickém), je ontologickým základem státu kosmos, tj. řád veškerenstva.

A odtud naše souvislost: psychoterapie, která pracuje se vztahy pacienta k jeho okolí, by měla mít na paměti, že tím okolím, "umweltem" člověka je původně a především kosmos.

Tradičnímu vědeckému názoru na svět to však zní neslýchaně. Jsme dědici představy, jak se zjevila na úsvitu vědeckého racionalismu Galleimu a Giordanu

Brunovi, podle níž Život není ve vesmíru ničím víc než bezvýznamnou epizodou vzhledem k jeho věčnosti; představuje onen příslovečný "pouhý prášek" v jeho rozprostírající se nekonečnosti. Život na zemi je zanedbatelným jevem i z hlediska teoretického: je jen nepříjemně složitou výjimkou uprostřed zásadně neživé, inertní, mechanické, hmotné skutečnosti. V krajní podobě to dokládá úryvek ze závěrečné úvahy knihy Bohumila Němce "Duše rostlin" (3. vyd., Pha 1942, kap X., pp. 245-245):

"I napadla mne myšlenka, že *jest život jakousi podivnou chorobou hmoty*. Šíří se po zeměkouli jako mor, rozleptává skály a znečišťuje vody, přemílá hmotu bezúčelně, aby ji zase opustila a vrhla se na jinou. Život, alespoň takový, jaký se jeví na naší zemi, chci říci onen pohyb způsobený organickou hmotou v rostlinstvu a v živočišstvu, je známkou poruchy ve vnitřním hospodářství této oběžnice, neduhem, svrabem, zkrátka něčím odporným, co se nevyskytuje na zdravé hvězdě. - Bylo by smutným pomyšlením, že všechna slunce, rozžatá nad našimi hlavami, ozařují planety právě tak nešťastné, jako je naše, a že vesmír rozmnožuje ošklivost do nekonečna. ... krátce: Život není nic, pouhá choroba kůry zemské".

Zní to jako básnická nadsázka nebo výraz osobní krize, z níž nejsme oprávněni nic vyvozovat. Ve skutečnosti je to však tentýž postoj, který dodnes zastává mechanistická biologie, jenomže to vyjadřuje racionálněji a objektivněji. Je-li Život replikací (:mechanickým množováním) v boji o přežití, pak pojmově nelze rozlišit zdravé tělo od rakovinného nádoru - vždyť obé je přece výsledek soutěže "sobeckých génů" o udržení se nejúčinnějším sebez množováním!

Této biologie je v současné době lékařská věda dědičkou a služebnicí. Vše živé a tím spíše vše specificky lidské je něčím vůči zákonům mechaniky a genetiky druhotným: řád etický, morální, hodnotový a společenský nemá v přírodě místa: jsou to vlastně jen umělé, druhotné arbitrární výtvoř lidské kultury, nic víc než dohody. Vše, co souvisí právě se specificky lidským vztahováním se ke světu, do vlastní skutečnosti nepatří. Nemá to proto skoro nic společného ani s tělesností ani s jejím zdárným fungováním.

Antropický princip, jak jsme viděli, zní však zcela jinou řečí. Ilustrujme si jej ještě na jiné literární ukázce, totiž ze hry Václava Havla "Pokoušení". (Kdo to chce považovat za projev konjunkturalismu či konformismu, nechť si poslouží.) Je to moderní zpracování faustovské tematiky. Ukázka je ze zahradní scény, kterou zajisté znáte také z Goethova zpracování, kdy Faust - zde malý český Faust, vědecký pracovník doktor Foustka - svádí Markétu:

FOUSTKA

Uvědomte si například jen to, že z nekonečného počtu možných rychlostí si vybralo rozpínání vesmíru přesně tu jedinou, která dovolila, aby vůbec vznikl vesmír takový, jaký ho známe, totiž s dostatečným časem a jinými předpoklady k tomu, aby

se v něm utvořila pevná tělesa a aby na nich - nebo alespoň na jednom z nich - mohl vzniknout život! Není to pozoruhodná náhoda?

MARKÉTA

To je zvláštní.

FOUSTKA

No vidíte, a budete-li pátrat dál, zjistíte, že za svou existenci vděčíte tak neuvěřitelnému množství podobně neuvěřitelných náhod, že to překračuje všechny myslitelné meze pravděpodobnosti. To všechno přece nemůže být jen tak samo sebou, ale musí se za tím skrývat jakási hlubší vůle bytí, světa a přírody k tomu, abyste byla vy, abych byl já, aby prostě byl život a na jeho zatím nám známém vrcholu lidský duch, schopný o tom všem hloubat! Anebo to snad nepůsobí tak, jakoby si kosmos přímo předsevzal, že jednoho dne sám sebe takto našima očima spatří a otázky, které si tu teď spolu klademe, takto si našimi ústy položí?

MARKÉTA

Ach ano, přesně tak to působí!

Srovnáme-li tento úryvek s úvahou Bohumila Němce (který ostatně také svého času kandidoval na presidentský úřad, byl tuším jedním z protikandidátů Masarykových při jeho posledním zvolení), vidíme, jak se od té doby naše představy skutečnosti radikálně změnily. Moderní kosmologie nám předvádí vesmír jako konečný jak v prostoru tak v čase: vznikl před bratru patnácti miliardami let a naše planetární soustava vznikla zhruba před čtyřmi a půl miliardami let. A když si uvědomíme, že Život na Zemi vznikl nedlouho poté, vidíme, že zdaleka není bezvýznamnou a zanedbatelnou epizodou, za kterou jsme Život považovali dříve: co do stáří je řádově souměřitelný s celkem veškerenstva. Podle tohoto scénáře nemohl Život dokonce ani dříve vzniknout:

Bylo třeba několika pokolení obřích hvězd, aby se nahromadilo dostatečné množství těžších prvků (rozumí se těžších než vodík a helium), aby se Život vůbec mohl v hmotě realizovat: "Uhlík, jak známo, je nezbytný pro existenci kosmologů", lapidárně prohlásil jeden z objevitelů Antropického Principu, Brandon Carter (1974). Život k tomu, aby se mohl vyvinout, potřeboval také určitý čas. Vyžadoval také specifické fyzikální podmínky, které závisejí na celém vesmíru. Jenomže ani hmota ani fyzikální zákony se již dnes nejeví jako věčné a nutné. Současná kosmologie si dovede představit neskonale mnoho daleko pravděpodobnějších vesmírů, jejichž povaha a fyzika by vznik hmoty, planet, Života, člověka vůbec nedovolily. Vypadá to, jakoby byl vesmír rafinovaně seřízen ke vzniku člověka! Slovy doktora Foustky, "jakoby si vesmír přímo předsevzal, že jednoho dne sám sebe takto našima očima spatří a otázky, které si tu teď spolu klademe, takto si našimi ústy položí".

Nejenže je tedy člověk bytostí kosmickou, nýbrž kosmos sám je svou povahou

antropický; nejenže *umweltem člověka je celý vesmír, nýbrž tento umwelt má antropické relace přímo vepsány ve svých konstantách a parametrech.*

Nejde nám nyní o to, jak se s tím současná věda či filosofie vypořádá. A také není nutné unáhleně uzavírat, že to nějaký pánbůh dobře a moudře zařídil, že uspořádání vesmíru je výrazem stvořitelského záměru. Ve světle Antropického Principu se však také ztrácí důvod vysmívat se těm, kdo tento závěr činili, nebo kdo touto mýtickou představou vyjadřovali povahu vesmíru; ukázali se lepšími empiriky, než novověká ateistická, materialistická a mechanistická věda. Lze však spekulovat i o tom, že existuje neomezené množství nezávislých vesmírů a že se pak není co divit, že se nacházíme právě v takovém vesmíru, který dovolí, abychom se v něm nacházeli. (I když se lze ptát, co toto slovo "existuje" v takovém případě znamená!) Jde nám zde o to naléhavě upozornit na hlubokou proměnu ve vědeckých představách o povaze skutečnosti, která přinejmenším opět dovoluje tradiční dojem sounáležitosti či partnerství mezi člověkem a přírodou navodit. Jde o radikální, mluveno s Gregory Batesonem, epistemologickou revoluci, která musí mít rozdílný dopad na uvažování o smyslu člověka.

K této revoluci došlo při setkání astronomie - nauky o tom největším - a fyziky elementárních částic, - nauky o tom nejmenším, o struktuře hmoty. Odpradáвна donedávna šlo o zcela jiný směr pohledu: vznešený pohled vzhůru, k věčnému, světelnému a duchovnímu, nadpřirozenému na jedné straně a přízemní pohled dolů, ke světu pouze hmotnému, temnému, proměnlivému na straně druhé. Věda to kdysi vyřešila tak, že prohlásila i hmotu za věčnou: jako nahoře, tak i dole.

Kdo z vás viděl film *Císařův pekař a pekařův císař*, zajisté si vybaví onu nezapomenutelnou scénu, kdy Kepler vykládá u stolu Koperníkovu soustavu, zatímco spiklenci se perou s pejskem o "kuličku". Na první pohled je to rozdíl mezi láskou k pravdě a touhou po zisku. Jenomže ta kulička je šémem - prostředkem k oživení Golema; a ten je v tom filmu symbolem atomové energie, sil skrytých ve hmotě. Současná věda vyšla z nového setkání obou pohledů. Moderní kosmologie povstala ze zasnub teorie hmoty a teorie kosmu. Struktura hmoty vypovídá o vzniku vesmíru - i kosmos, dříve prototyp neměnnosti, je proměnlivý, je sám výbušnou scénérií: tak jako dole, tak i nahoře.

Veškerá skutečnost je tedy FYSIS - přírodou v antickém pojetí: vznikání, povstávání, proměna, zánik! Navzdory své proměnlivosti a rozmanitosti nepřestala však být tato skutečnost KOSMEM - řádem. Vesmír vykazuje pozoruhodnou celistvost, globální sounáležitost, kterou nelze vysvětlit klasickým čistě kauzálním vzájemným působením. Jak ve velikosti gravitační konstanty (tj. v přitažlivé síle), tak v jevech setrvačnosti se tajemně odráží veškerá hmota vesmíru. Jsou také známy jevy, kdy jednotlivé částice se chovají koordinovaně, tj. tak, jakoby o sobě věděly, ačkoliv jsou natolik vzdáleny, že na sebe nestačí přímo působit. A připočteme-li k tomu

skutečnost, že z naší planety, která spolu s oběžnou dráhou není vlastně nic víc než bodem ve srovnání s velikostí vesmíru, vidíme tolik, že na základě svých pozorování můžeme činit závěry o vesmíru jako celku, vidíme, že informace o veškerenstvu je vskutku - zde a nyní - soupřítomná. Podobné zkušenosti vedly některé vědce k závěru, že příroda je "holonomní povahy", totiž že rozmanitost jevů je jenom projevem stálé vnitřní jednoty a že v každé jednotlivosti se nějak odráží celek. Zkrátka, že ve vesmíru je skutečnost uspořádaná obdobně jako v naší mysli, kde také platí, že každou částí mysli víme nějak všechno zároveň.

Na pozadí tohoto nového nazírání na přírodu se proměňuje i pochopení člověka. Už není vydědencem, absurdně trčícím ven z řádu mechanické a nevědomé skutečnosti, obklopen mrazivou lhostejností propastných pustin nekonečné prázdnoty. Pocit odcizení, jak jej vyjádřily existencialistické nálady počátku tohoto století, tak ztratil své opodstatnění. (Pohled "klasiků", kteří viděli zdroj odcizení ve špatném uspořádání společnosti, nepronikal dost hluboko: skutečným zdrojem byla propast, již se vědecké představy o přírodě vzdálily lidskému světu.) Lékaři, psychologové, antropologové už nemusí cítit vůči přírodovědě trapné rozpaky a hledat ospravedlnění v subjektivitě či v jiné transcendenci. Nyní již mohou doufat, že se s vědami jako fyzika nebo biologie posléze setkají. Ba, co víc: i staré nauky o tom, že člověk je mikrokosmem v makrokosmu, mohou na pozadí nové kosmologie najít své oprávnění. Tak se i moudrost a zkušenosti minulých dob, které jsme donedávna považovali za překonané a nepoužitelné, stávají opět relevantní a mohou být zahrnuty do celku našeho nového vědění.

Z.N.

147 OO Praha 4, Nedvědovo nám. 7

III. Studijní text

Nová fyzika jako model pro novou medicínu

Fritjof CAPRA

© KONTEXT VII-3-90

V článku je ukázáno, jak nás dvě základní teorie moderní fyziky, kvantová mechanika a teorie relativity, nutí nahradit klasický, mechanistický, redukcionistický názor na svět holistickým organickým a dynamickým názorem. Je naznačeno, že tento vývoj může být velmi důležitý pro západní medicínu, která se utvářela podle klasické fyziky a měla by nyní rozšířit mechanistickou filozofii, kterou má ve svém základě, do obsažnějšího holistického a ekologického rámce.*

Úvod

Fyzika dvacátého století má hluboký vliv na obecně filozofické myšlení, poněvadž ukázala překvapivá omezení klasických představ a nutně vedla k radikální revizi mnoha našich základních konceptů. Koncept hmoty v subatomární fyzice například je naprosto odlišný od tradiční představy materiální substance v klasické fyzice a totéž lze říci o pojmech prostoru, času i kauzality. Tyto koncepty ovšem jsou fundamentální pro náš názor na svět okolo nás a s jejich radikální transformací se začal měnit náš celý světový názor.

Změny v našem světovém názoru vyvolané moderní fyzikou byly obšírně diskutovány fyziky i filozofy v posledních desetiletích (Capek, 1961), ale velmi zřídka se objevovaly zmínky o tom, že se ukazuje, že všechny tyto změny jdou jedním směrem. Moderní fyzika nám ozřejmuje, že klasický, mechanistický, redukcionistický pohled na svět musí být nahrazen holistickým, organickým a dynamickým pohledem; pohledem podobným tomu, který je vlastní mystice všech dob a tradic (Capra, 1975).

Dramatické změny ve filozofii fyziky budou nezbytně působit na ostatní vědy, jak přírodní tak humanitní, protože všechny tyto vědy se utvářely podle fyziky. Přesněji řečeno: braly si za svůj model klasickou, newtonovskou fyziku, a teď, když se fyzici

* (Capra, F., The New Physics as a Model for a Medicine, Holistic Health Review, Volume 3, Number 3, Spring 1980, pp. 179-188)

dostali daleko za newtonovský model, vyvstane pro ostatní vědy nezbytnost uvědomit si tento vývoj a rozvinout své základ tvořící filozofie za jejich posavadní hranice.

Tento článek naznačí, že takové nové uvědomění, je zvláště relevantní pro medicínu, pro způsob, jakým zacházíme s našimi těly, a pro naše představy o zdraví. Po krátkém srovnání mechanistického světového názoru klasické fyziky a holistického názoru moderní fyziky ukážu, jak tento nový názor emerguje ze dvou základních teorií fyziky dvacátého století, kvantové mechaniky a teorie relativity. Pak bude následovat diskuse o tom, jak by bylo možno nový světový názor vzít za základ pro nový přístup k medicíně.

Mechanistický a holistický světový názor

Tradiční světový názor klasické fyziky je mechanistický názor na svět. Má kořeny ve filozofii řeckých atomistů, Demokrita, Leukkipa a dalších, kteří viděli hmotu jako vytvořenou z několika "základních stavebních bloků", atomů, které jsou ryze pasívní a intrinsicky mrtvé. O atomech se předpokládalo, že jimi pohybuje nějaká vnější síla, které se často přisuzoval spirituální původ, a tak se fundamentálně odlišovala od hmoty. Tento obraz se stal esenciální částí západního způsobu myšlení. Z toho vyvstává dualismus mezi duchem a hmotou, mezi myslí a tělem, který je charakteristický pro západní myšlení. Tento dualismus byl formulován ve své nejvyhraněnější formě ve filozofii Descartem, který založil svůj názor na přírodu na fundamentálním rozčlenění na dvě separátní a navzájem nezávislé říše, říši myslí (res cogitans) a říši hmoty (res extensa). Karteziánské rozčlenění dovoľovalo vědcům zacházet s hmotou jako mrtvou a naprosto oddělenou od nich a vidět materiální svět jako množství rozmanitých věcí smontovaných do ohromného stroje. Takový mechanistický světový názor zastával Newton, který konstruoval svou mechaniku na jeho základě a udělal z něj základ klasické fyziky.

Od druhé poloviny sedmnáctého století do konce devatenáctého mechanistický newtonovský model universa ovládal veškeré vědecké myšlení. V biologii to vedlo k myšlence, že na živý organismus by se mělo pohlížet jako na stroj zkonstruovaný ze separátních částí. Taková mechanistická biologie byla poprvé vyložena Descartem v jeho "Traité de l'Homme" a nejmocněji byla vyjádřena v proslulé práci osmnáctého století filozofa La Mettrie "L'Homme Machine", kde je lidský organismus přirovnáván k složitému hodinovému stroji (Vartanian, 1960; podle angl. překladu F.C.):

"Potřebujeme více... dokazovat, že Člověk je toliko Živočich anebo soustava per, která se všechna natahují navzájem takovým způsobem, že nelze říct, v kterém momentě lidského koloběhu Příroda začala?... Vskutku, já se nemýlím; lidské tělo jsou hodiny, ale ohromné a konstruované s takovým důmyslem a dovedností, že

kdyby se kolo, jehož funkcí je označovat sekundy, začínalo zastavovat, kolo minut se odchýlí a bude pokračovat v jeho chodu."

Mechanistický model lidského těla dominoval ve vědách o životě dodneška. V roce 1928 napsal J. Needham (citováno podle Vartaniana, 1960) na obranu La Mettrieho: "Ve vědě je člověk strojem; a jestli není, pak není vůbec ničím." Obdoba se strojem vnukává představu, že živému organismu lze porozumět, když ho rozebereme na části a zkoušíme je zase dát dohromady podle vědomostí o jeho částech. Tento přístup skutečně dosud tvoří páteř většiny soudobého biologického myšlení. Současná učebnice moderní biologie obsahuje následující důležitou pasáž (Handler, 1970).

"Jedním ze zásadních testů porozumění objektu je schopnost složit ho z jeho jednotlivých částí. Nakonec se molekulární biologové pokusí potvrdit své porozumění buněčné struktuře a funkci testu tohoto druhu tak, že se pokusí syntetizovat buňku".

Vliv tohoto názoru na živé organismy na západní medicínu bude diskutován níže.

V kontrastu k newtonovskému, mechanistickému názoru na svět, názor moderní fyziky, podobně jako názor mystických tradic, by bylo možno charakterizovat slovy jako organický, holistický nebo ekologický. Na universe už se nepohlíží jako na stroj sestavený z celého množství objektů, nýbrž jako na harmonický "organický" celek, jehož části je možno definovat pouze pomocí jejich vzájemných vztahů. Universe moderního fyzika je systém neoddělitelných interagujících a stále se pohybujících komponent a pozorovatelé jsou, v sobě, integrální částí systému.

Než ukážu, jak tento obraz emerguje z teorií moderní fyziky, rád bych zdůraznil důležitý moment. Nová koncepce universa neznamena, že newtonovská fyzika je špatná a že kvantová teorie nebo teorie relativity jsou správné. Začínáme si v moderní vědě uvědomovat, že všechny naše teorie jsou aproximace k pravdivé povaze věcí. Každá teorie je validní pro určitý okruh jevů. Vně tohoto okruhu už nedává uspokojivý popis povahy skutečnosti a musejí se hledat nové teorie, aby nahradily starou - nebo lépe: aby byla rozšířena opravou či zdokonalením aproximace.

Newtonovská fyzika například je užitečná k popisu většiny fyzikálních jevů, s kterými se setkáváme ve svém každodenním životě, a je tedy přiměřená pro zacházení s naším běžným prostředím a osvědčila se jako velmi úspěšná jakožto báze pro technologii. Vně dimenzí našeho každodenního životního prostředí - v mikrosvětě atomové a subatomární fyziky nebo v makrosvětě astrofyziky a kosmologie - ztrácejí ovšem newtonovské koncepty svou platnost.

Pokud tedy bude řeč o medicíně, nenavrhuji, abychom se úplně zřekli mechanistických konceptů klasické západní medicíny, ale abychom místo toho s nimi zacházeli jako s užitečnými aproximacemi uvnitř obecnějšího holistického rámce.

Nyní se pokusím ukázat, jak takový rámec emergoval v moderní fyzice a jak může být užitečný jako model pro nový přístup ke zdraví a léčení.

Kvantová mechanika

Jedním z hlavních pronikavých vhledů kvantové mechaniky bylo poznání, že pravděpodobnost je fundamentálním rysem atomové reality a ovládá všechny procesy i samu existenci hmoty. Atomové částice neexistují s jistotou na určitých místech, nýbrž vykazují - jak to vyjádřil Heisenberg (1958) - "tendenci existovat". K událostem na atomové úrovni nedochází s jistotou v určitém čase a s jistotou určitým způsobem, nýbrž se tu spíše ukazuje "tendence k výskytu". Henry Stapp (1971) zdůraznil, že tyto tendence nebo pravděpodobnosti nejsou pravděpodobnostmi "věcí", ale jde spíše o pravděpodobnosti vzájemných souvislostí (interconnections). Jakýkoli pozorovaný "objekt" na atomové úrovni konstituuje intermediární systém propojující přípravu experimentu a následné měření. ("Objekt") existuje a má význam pouze v tomto kontextu - ne jako izolovaná entita, ale jako vzájemné propojení (interconnection) mezi procesy přípravy a měření. Vlastnosti objektu nelze definovat nezávisle na těchto procesech. Jestliže badatel modifikuje přípravu nebo měření, vlastnosti objektu se také změní.

Na druhé straně skutečnost, že mluvíme o "objektu" - atomu, elektronu nebo jakémkoli jiném pozorovaném systému - ukazuje, že máme na mysli nějakou nezávislou fyzikální entitu, která je nejprve připravena a potom měřena. Základním problémem pozorování v atomové fyzice tedy je - slovy Stappovými (1971), že "se vyžaduje, aby pozorovaný systém byl izolován, aby byl definován, avšak musí interagovat, aby byl pozorován". Tento problém se řeší v kvantové mechanice pragmatickým způsobem tak, že se vyžaduje, aby přípravná a měřicí zařízení byla oddělena na velkou vzdálenost, aby pozorovaný objekt byl oprostěn od jejich vlivu, zatímco cestuje z oblasti přípravy do oblasti měření.

V principu tato vzdálenost musí být neurčitá (nekonečná). V rámci kvantové mechaniky koncept přesně zřetelné (distinct) fyzikální entity lze definovat přesně pouze tehdy, jestliže tato entita je nekonečně vzdálená od agencií pozorování. V praxi to je ovšem nemožné a ani to není nezbytné. Musíme si tu připomenout základní postoj moderní vědy: všechny její koncepty a teorie jsou aproximativní. V uváděném případě to znamená, že koncept přesně zřetelné fyzikální entity nepotřebuje mít precizní definici, ale může být definován aproximativně. Při velkých vzdálenostech mezi přípravnými a měřicími zařízeními jejich rušivé účinky na pozorovaný objekt jsou malé a lze je zanedbat a můžeme mluvit o přesně zřetelné fyzikální entitě, která je pozorována. Takový koncept je tudíž jenom idealizací. Když měřicí zařízení nejsou umístěna dostatečně daleko, jejich působení nelze zanedbat a celý

makroskopický systém vytváří sjednocený celek a pojem pozorovaného objektu se hroutí.

Kvantová teorie tak odkrývá esenciální vzájemnou propojenost a souvislost universa. Z toho je vidět, že nemůžeme dekomponovat svět do nezávisle existujících nejmenších jednotek. Jak pronikáme do hmoty, zjišťujeme, že je utvářena z částic, ale ty nejsou "základními stavebními bloky" ve smyslu Demokritově a Newtonově. Jsou pouze idealizacemi, které jsou užitečné z praktického hlediska, ale nemají žádnou fundamentální významnost. Slovy Nielse Bohra (1934):

"Svět se tak objevuje jako komplikovaná tkáň událostí, ve které spojitosti (connections) různých typů alternují nebo se přesahují nebo se kombinují, a tak determinují texturu celku."

Svět je tedy fundamentálně skrzaskrz vztahový a tato jeho vztahovost (interrelatedness) zahrnuje esenciálním způsobem lidského pozorovatele a jeho vědomí. To je další důležitý výsledek vyplývající z moderní fyziky. V kvantové mechanice pozorovaným "objektům" lze porozumět v termínech interakce mezi procesy přípravy a měření a konec tohoto řetězu procesů tkví vždy ve vědomí lidského pozorovatele. Klíčovým momentem kvantové mechaniky je to, že lidský pozorovatel nejen musí pozorovat vlastnosti objektu, nýbrž nutně musí také navozovat tyto vlastnosti. Mé vědomé rozhodnutí o tom, jak budu pozorovat, řekněme, elektron - zda se rozhodnu použít svého přístroje jedním, nebo druhým způsobem - bude do určité míry determinovat vlastnosti elektronu. Jinými slovy: elektron nemá objektivní vlastnosti nezávislé na mé mysli. V atomové fyzice ostrý karteziánský rozkol mezi myslí a hmotou, mezi já a světem, už neplatí. Nemůžeme nikdy mluvit o přírodě, aniž bychom současně nemluvili o sobě. Heisenberg (1958) to vyjádřil takto:

"Přírodní věda nepopisuje a nevysvětluje jednoduše přírodu; je částí souhry mezi přírodou a námi samými."

Teorie relativity

Druhá základní teorie moderní fyziky, teorie relativity, nás přinutila změnit naše koncepty prostoru a času dosti drastickým způsobem. Ukázala, že prostor není trojdimenzionální a že čas není separátní entitou. Prostor a čas jsou vnitřně a neoddělitelně propojeny a tvoří čtyřrozměrné kontinuum nazývané "časoprostor". V teorii relativity pak nemůžeme nikdy mluvit o prostoru, aniž bychom nemluvili o čase, a vice versa.

Koncepty prostoru a času jsou tak základní pro popis přírodních jevů, že jejich modifikace znamená modifikaci celého rámce, který užíváme při popisu přírody. Nejvýznamnějším důsledkem této modifikace je poznání, že masa není nic než forma energie, takže každý objekt má energii nahromaděnou ve své mase.

Tento vývoj - sjednocení prostoru a času a ekvivalence hmoty a energie - měl hluboký vliv na náš obraz hmoty a přinutil nás modifikovat náš koncept částice podstatným způsobem. V moderní fyzice masa už není spojována s materiální substancí, a tudíž se na částice nedíváme, jako by sestávaly z nějaké základní "látky", nýbrž je vidíme jako svazky (uzliny) energie. Energie je ovšem spojena s aktivitou, s procesy, a to implikuje, že povaha subatomárních částic je intrinsicky dynamická. V teorii relativity, kde prostor a čas jsou sloučeny (rozpuštěny) v čtyřrozměrném kontinuu, nemohou už nadále tyto částice být zobrazovány jako statické trojrozměrné objekty, jako biliárové koule nebo zrnka písku, nýbrž je nutno je pojímat jako čtyřrozměrné entity v časoprostoru, resp. prostoročase (space-time). Jejich formám je třeba rozumět dynamicky, jako formám v prostoru a čase. Subatomární částice jsou dynamické vzorce, které mají prostorový aspekt a časový aspekt. Díky svému časovému aspektu jako procesy obsahující ekvivalentní energii. Teorie relativity tak dává konstituujícím složkám hmoty intrinsicky dynamický aspekt. Z toho je vidět, že existenci hmoty a její aktivitu nelze separovat. Jsou to ale odlišné aspekty téže prostoročasové reality.

Vzorce energie subatomárního světa tvoří stabilní atomové a molekulární struktury, které vytvářejí hmotu a dávají jí její makroskopický pevný aspekt, takže jsme vedeni k přesvědčení, že je hmota udělána z nějaké materiální substance. Na makroskopické úrovni nedává smysl. Atomy se skládají z částic a tyto částice nejsou udělány z žádné materiální látky. Když je pozorujeme, nikdy nevidíme žádnou substancii; to, co pozorujeme, jsou dynamické vzorce bezustání se proměňující jeden v druhý - nepřetržitý tanec energie.

Mám-li to shrnout, můžeme říci, že dvě základní teorie moderní fyziky transcendují principiální koncepty newtonovského světového názoru; koncept základních stavebních bloků hmoty sestávajících z nějaké materiální substance či koncept objektivního popisu přírody nezávisle na lidském pozorovateli. Kvantová teorie ukázala, že částice nejsou izolovanými zrnky hmoty, nýbrž že to jsou pravděpodobnostní vzorce, vzájemná propojení (interconnections) v nerozdělitelném kosmickém tkanivu, které zahrnuje lidské vědomí. Teorie relativity, aby se tak řeklo, oživila kosmické tkanivo odhalením jeho intrinsicky dynamického charakteru; ukázala, že jeho aktivita je pravou esencí jeho bytí.

Západní a východní přístupy k medicíně

V předchozích odstavcích jsem se pokusil ukázat, jak nás moderní fyzika přivedla ke zcela odlišnému pohledu na svět, daleko od mechanistického vesmíru stavebních bloků řeckých atomistů a newtonovské fyziky. Jestliže chceme brát tento nový pohled za bázi pro nový přístup k medicíně, nemusíme úplně rozbíjet nový základ, nýbrž se

můžeme poučit z modelů existujících v jiných společnostech. Světový názor moderní fyziky má úzký vztah k názoru kultury Dálného východu v indických, čínských a japonských tradicích (Capra,1975). To jsou ovšem tradice, kde - zejména v Číně - vědění o lidském těle a znalost medicíny byly vždy integrální součástí přírodní filozofie a duchovních disciplín. Pro náš účel by tedy mělo být studium tradiční orientální medicíny neobyčejně užitečné. (Autor je zavázán Dr. Margaretě Lockové za mnoho podnětných rozprav o tradiční orientální medicíně.)

Západní medicína přijala za svůj základ mechanistický model lidského těla, takže na ně pohlíží jako na stroj, který lze analyzovat (rozebírat) v termínech jeho částí (Powles,1973). Nemoc je spatřována jako vnější entita, která vniká do těla a atakuje určitou část. Doktorova role spočívá v intervenování buď fyzikálním (chirurgické) nebo chemickém (léky), a v léčení postižené části. Všeobecně se to provádí, aniž by se bral v úvahu zbytek těla, takže se může u různých pacientů použít stejný lék, jestliže jsou jejich symptomy podobné.

V kontrastu k tomuto přístupu byla čínská představa těla vždy převážně funkční. Tělo je spatřováno jako nedělitelný systém navzájem se k sobě vztahujících částí a čínská medicína se tak moc nezabývá individuálními orgány jako spíš jejich vzájemnými interakcemi (Porkert,1976). Je očividné, že tento pohled na tělo se mnohem víc přibližuje názoru na realitu moderních fyziků než klasický západní názor a podobnost je podtržena faktem, že čínská medicína, jako moderní fyzika, si uvědomila, že síť vztahů, které studuje, je intrinsicky dynamická. Ideální stav zdraví čínská medicína vidí jako dynamickou rovnováhu mezi všemi silami uvnitř i vně těla, a tyto síly jsou ve stavu nepřetržité fluktuace (kolísání, stoupání a klesání, proudění) a jsou symbolizovány souhrou archetypálních pólů jin a jang (Porkert,1976). Mentální a emocionální stav pacienta je klíčový pro tuto rovnováhu a fungování mysli a těla a je spatřováno jako pouze různé aspekty téhož systému.

Kromě toho je čínské medicíně vlastní pohled na lidské tělo ve vztahu k celému kosmu. Aby se tělo udrželo v rovnováze, je důležité uvažovat o pacientově prostředí - a nejen o fyzikálních aspektech tohoto prostředí jako je třeba klima nebo strava, nýbrž také o jeho emocionálních duševních a sociálních aspektech. Ideální orientální doktor je tedy mudrc, který ví, jak se všechny vzorce v universu pohybují současně dohromady; muž nebo žena, která či který léčí každého pacienta na individuální bázi; jehož diagnóza nezařazuje pacienta, jako by měl specifickou kategorii nemoci, nýbrž zaznamenává, v takové úplnosti, jak je to jen možné, pacientův celkový stav mysli a těla i jeho vztah k přírodnímu a sociálnímu prostředí (Locková,1976)

Není těžké vidět, že takový holistický, ekologický přístup bude pravděpodobně zdůrazňovat preventivní medicínu a skutečně: zabraňovat každé nerovnováze u pacientů bylo vždy důležitou rolí orientálních doktorů. Ve fragmentovaném, mecha-

nistickém přístupu, kde interakce mezi myslí, tělem a prostředím jsou zanedbávány, je naopak málo místa pro preventivní medicínu.

Na závěr chci opakovat, že nenavrhují, abychom nahradili naši medicínu čínskou medicínou. Navrhují jen, abychom rozšířili základ tvořící světový názor z úzkého, fragmentovaného, mechanistického modelu do širšího, holistického, ekologického rámce, podobného rámci tradiční orientální medicíny. Pokusil jsem se ukázat v této stati, že takový rámce by nebyl nevědecký; naopak: byl by konzistentní s nejpokrokovějšími vědeckými teoriemi o fyzikální realitě.

(10 odkazů)

přeložil
PhDr Petr Adamoský

IV. Batesoniana

METALOG: CO JE TO INSTINKT ?

Gregory Bateson

© KONTEXT VII-1-91

Dcera: Tati, co je to instinkt?

Otec: Instinkt, drahoušku, je vysvětlující pojem.

D: Ale co vysvětluje?

O: Téměř cokoli. Cokoli, co chceš, aby vysvětlil.

D: Nedělej si legraci. Nevysvětluje přece třeba gravitaci.

O: Ne, to ne. Ale jen proto, že nikoho nenapadlo vysvětlovat gravitaci pomocí "instinktu". Pokud by chtěl, pak by to šlo. Mohlo by se prostě říci, že měsíc má určitý instinkt, jehož síla je nepřímo úměrná čtverci vzdálenosti...

D: Ale tati, to je přece nesmysl.

O: Ano, jistě. Ale o instinktu jsi začala mluvit ty, ne já.

D: No dobrá - ale co tedy vysvětluje gravitaci?

O: Nic drahoušku, protože gravitace sama je vysvětlující pojem.

D: Aha.

D: Chceš říci, že nemůžeš použít jednoho vysvětlujícího pojmu k vysvětlení jiného vysvětlujícího pojmu? Nikdy?

O: Hmm...těžko. To měl na mysli Newton, když prohlásil: *Hypotheses non fingo*.

D: A co to znamená?

O: No, víš přece, co je to "hypotéza". Jakékoli tvrzení spojující dohromady dva popisy tvoří hypotézu. Když řekneš, že úplněk byl 1. února a další že byl 1. března a pak tato dvě pozorování nějak spojíš dohromady, pak výrok, který je spojuje dohromady, je hypotéza.

D: Ano - a taky vím, co znamená "non". Ale co je to "fingo"?

O: No, "fingo" je latinský výraz pro "dělat". Od něj se pak odvozuje podstatné jméno "fictio", z nějž pak vzniklo slovo "fiction", tj. smyšlenka.

D: Tati, chceš říci, že Isaak Newton naznačoval, že hypotézy se prostě vymýšlejí, jako nějaké příběhy?

O: Ano, přesně to.

D: Ale copak gravitaci neobjevil? Díky tomu jablku?

O: Ne, drahá. On ji vynalezl.

D: Aha...Tati, a kdo vynalezl instinkt?

O: Nevím. Snad již bible.

D: Ale jestliže myšlenka gravitace spojuje dvě různá pozorování, pak to musí být nutně hypotéza.

O: To je pravda.

D: Takže Newton přece jen "fingo" tuto hypotézu.

O: Ano, ovšem. Byl to opravdu velký vědec.

D: Aha.

D: Tati, znamená vysvětlující pojem totéž co hypotéza?

O: Skoro, ale ne úplně. Podívej, hypotéza se snaží něco určitého vysvětlit, zatímco vysvětlující pojem jako třeba "gravitace" nebo "instinkt" nevysvětluje vůbec nic. Je to jen určitý druh dohody mezi vědci, že se na určitém stupni poznání přestanou pokoušet určitou věc vysvětlit.

D: Tohle měl tedy Newton na mysli? Pokud tedy "gravitace" nic nevysvětluje a je pouze určitým druhem stopky na konci jednoho řetězce vysvětlení, pak vynalezení gravitace přece jen není totéž jako vynalezení hypotézy a Newton mohl opravdu tvrdit, že "non fingo" žádnou hypotézu.

O: Je to tak. Vysvětlující pojem neobsahuje žádné vysvětlení. Je to něco jako černá skříňka.

D: Aha.

D: Tati, co je to černá skříňka?

O: "černá skříňka" je určitý druh dohody mezi vědci, že se na určitém stupni poznání přestanou pokoušet určitou věc vysvětlit. Obvykle však tato dohoda platí jen dočasně.

D: Ale to vůbec nezní jako černá skříňka.

O: Ne, ale je to přesně ono. Věci se vůbec často nepodobají tomu, jak jsou nazývány.

D: Ne.

O Tohle označení pochází od techniků. Když ti kreslí schéma nějakého složitěho stroje, tak si vypomáhají určitou zkratkou. Místo aby rozkreslili všechny jednotlivé součástky, namalují krabici, která jako obsahuje všechny tyto součástky a na tuto krabici označí, jaké funkce tato krabice vykonává.

D: Takže "černá skříňka" označuje, jaké funkce je schopna vykonávat určitá skupina součástí.

O: Ano. Ale nevysvětluje, jak tato skupina součástí pracuje.

D: A gravitace?

O: Je označení toho, jaké funkce je gravitace schopna plnit. Ale není to vysvětlení, jak to dělá.

D: Aha.

D: Tati, co je to instinkt?

O: To je také označení toho, co je určitá černá skříňka schopna dělat.

D: A co je schopna dělat?

O: Hmm. To je velmi obtížná otázka.

D: Jen do toho.

O: No, je schopna určovat - aspoň částečně určovat - co organismus dělá.

D: Mají i rostliny instinkty?

O: Ne. Pokud by botanik použil slova "instinkt", když mluví o rostlinách, byl by obviněn ze zoomorfismu.

D: A to je něco špatného?

O: Ano, pro botanika je to velmi zlé. Být vinen zoomorfismem je u botanika nejmín takový prohřešek jako pro zoologa být vinen atropomorfismem. Moc zlé, opravdu.

D: Aha, chápu.

D: Co přesně myslíš tím "částečně určuje"?

O: No, pokud nějaké zvíře sletí ze skály, pak je jeho pád určován gravitací. Ale pokud sebou během pádu mrská, pak to může být způsobeno instinktem.

D: Pudem sebezáchovy?

O: Aspoň předpokládám.

D: Co je to "já", tati? Uvědomuje si pes, že má nějaké "já"?

O: Nevím. Ale kdyby si pes uvědomoval svoje "já" a mrskal sebou při pádu proto, aby toto "já" zachoval, pak by jeho mrskání bylo *racionální* a ne instinktivní.

D: Aha. Takže "pud sebe-záchovy" je vlastně protimluv.

O: No, je to tak na půl cesty k antropomorfismu.

D: Aha. To je zlé.

O: Ale pes by si také mohl uvědomovat svoje já a přitom nevědět, že toto já je třeba zachovat. Pak by sebou nemrskal racionálně. Takže pokud by sebou i přesto mrskal, pak by toto mrskání bylo instinktivní. Pokud by se ovšem *naučil* se mrskat, pak už by to instinktivní nebylo.

D: Aha.

D: Co by nebylo instinktivní, tati? To učení nebo to mrskání?

O: Ne - jen to mrskání.

D: A to *učení* by tedy bylo instinktivní?

O: No... ano. Pokud by se ten pes nemusel *naučit* se učit.

D: Aha.

D: Ale tati, co se tedy instinkt snaží vysvětlit?

O: Pokoušel jsem se této otázce vyhnout. Víš, instinkty byly vymyšleny dříve, než někdo věděl něco o genetice a většina z moderní genetiky vznikla dříve, než někdo něco věděl o komunikační teorii. Takže je dvojnásob těžké přeložit "instinkt" do moderních pojmů a myšlenek.

D: Ano, pokračuj.

O: No, víš přece, že v chromozomech jsou uloženy geny a geny že jsou určitým druhem zpráv, které se týkají toho, jak se organismus vyvíjí a jak se chová.

D: Je vývoj něco jiného než chování, tati? Čím se od sebe liší? A co z toho je "učení"? Je to "vývoj" nebo "chování"?

O: Ne! Ne! Ne tak rychle. Vyhneme se těmto otázkám tak, že zahrneme vývoj-učení chování do jednoho koše. Jedno spektrum jevů. A teď si položme otázku, jak přispívá k vysvětlení tohoto spektra jevů instinkt.

D: Je to ale opravdu spektrum?

O: Ne - mluvím jen velmi přibližně.

D: Aha.

D: Ale netýká se instinkt z tohoto spektra jen chování? Není "učení" určováno pouze okolním prostředím a ne chromozomy?

O: V tom musíme mít jasno - že v samotných chromozomech nenajdeme žádné chování, žádnou anatomii a žádné učení.

D: Copak chromozomy nemají svou vlastní anatomii?

O: Ano, samozřejmě. A svou vlastní fyziologii. Ale anatomie a fyziologie genů a chromozomů *není* totožná s anatomii a fyziologií celého organismu.

D: Samozřejmě, že ne.

O: Ale je *o* anatomii a fyziologii celého organismu.

D: Anatomie *o* anatomii?

O: Ano, stejně jako třeba písmena a slova mají své vlastní **formy a tvary a tyto tvary** jsou části slov nebo vět a tak dále - které jsou *o* něčem.

D: Aha.

D: Tati, a je anatomie genů a chromozomů *o* anatomii a fyziologii celého organismu? A fyziologie genů a chromozomů *o* fyziologii celého organismu?

O: Ne, ne. Nemáme důvod vidět to takhle. Je to jinak. Anatomie a fyziologie nejsou takhle odděleny.

D: Tati, takže ty zase dáváš anatomii a fyziologii do jednoho společného koše, jako jsi to předtím udělal s vývojem-učením-chováním?

O: Ano. Jistě.

D: Aha.

D: Do toho *stejného* koše?

O: A proč ne? Myslím, že *vývoj* je přesně uprostřed tohoto koše. Umístěn přesně v jeho středu.

D: Aha.

D: Pokud mají geny a chromozomy svou vlastní anatomii a fyziologii, pak se nutně musí vyvíjet.

O: Ano, to z toho vyplývá.

D: Myslíš, že jejich vývoj by mohl být o vývoji celého organismu?

O: Já ani nevím, jaký má tahle otázka vlastně smysl.

D: Já ano. Znamená, že by se chromozomy a geny nějak měnily a vyvíjely během té doby, kdy se vyvíjí dítě a že tyto změny v chromozomech by byly o změnách dítěte. Určovaly by je - nebo aspoň *částečně* by je určovaly.

O: Ne. Myslím, že tak to není.

D: Aha.

D: Mají chromozomy schopnost se *učit*.

O: To nevím.

D: Zní to, jako by to byly černé skříňky.

O: No, ale jestli jsou chromozomy nebo geny schopné se učit, pak jsou to daleko složitější černé skříňky než si kdokoli v současnosti dokáže představit. Vědci vždycky předpokládají nebo doufají, že věci jsou jednoduché, aby pak přišli na to, že nejsou.

D: Ano, tati.

D: Tati, a to je instinkt?

O: Co je instinkt?

D: Předpokládat, že věci jsou jednoduché.

O: Ne. Samozřejmě že ne. Vědce je nutno naučit uvažovat právě takto.

D: A já jsem si myslela, že nikoho není možno naučit, aby se *pokaždé* mýlil.

O: Mladá dámo, jednak vědu znevažujete, jednak se mýlíte. V první řadě se vědci pokaždé nemýlí, když předpokládají, že věci jsou jednoduché. Hodně často mají pravdu nebo aspoň částečně pravdu a ještě častěji si myslí, že mají pravdu a navzájem si to potvrzují, čímž jsou ve svém předsvědčení dostatečně posilováni. A konečně se mýlíte, když tvrdíte, že žádný organismus není možno naučit, aby se pokaždé mýlil.

D:

Když tedy lidé o něčem říkají, že je to "instinktivní", znamená to, že pokoušejí věci zjednodušit?

O: Ovšem.

D: A mýlí se v tom?

O: To nevím. Záleží na tom, co mají na mysli.

D: Aha.

D: Kdy to dělají?

O: Ano, tohle je lépe položená otázka. Říkají to tehdy, když vidí nějaké stvoření, jak něco dělá a když přitom ví, že: zaprvé, že se to to stvoření nenaučilo a za druhé, že je to stvoření příliš hloupé na to, aby pochopilo, proč to dělá.

D: Ještě někdy?

O: Ano, když vidí, že všichni jedinci určitého druhu dělají za těchže okolností totéž; a pak když vidí, že živočich dělá stále totéž i když se okolnosti změnily, takže svými jednáním nemůže dosáhnout původního cíle.

D: Takže to jsou čtyři způsoby, jak rozeznat, zda je určité chování instinktivní.

O: Ne. Jsou to čtyři podmínky, za nichž vědci mluví o instinktu.

D: Ale co když některá z těchto podmínek chybí? Instinkt mi zní dost podobně jako zvyk či návyk.

O: Ale zvyky jsou naučené.

D: Ano.

D: Učí se zvyky vždycky *nadvakrát*?

O: Jak to myslíš?

D: Jak to myslím - když se třeba učím hrát na kytaru akordy, tak se je nejdřív musím naučit; a když si je potom procvičuji, tak získám určitý *návyk*, jak je hrát. A někdy tak získám i špatný návyk.

O: Naučíš se, jak to dělat *vždycky* špatně?

D: No jo, to máš pravdu. Ale co si myslíš o tom *nadvakrát*? Myslíš, že kdybych hrála na kytaru instinktivně, že bych nepotřebovala *ani jednu* z obou složek toho učení?

O: Ano. Pokud bys zjevně nepotřebovala ani jednu z obou složek učení, pak by vědci asi řekli, že hraješ na kytaru instinktivně.

D: Ale co kdybych vynechala jenom jednu složku toho procesu učení?

O: Pak by bylo možno logicky vysvětlit tuto zbývající složku učení pomocí "instinktu".

D: Je to *jedno*, která z obou složek by chyběla?

O: To nevím. Nejsem si jist, jestli to vůbec někdo ví.

D: Aha.

D: *Nacvičují* si třeba ptáci svůj zpěv?

O: Ano. O některých ptácích se říká, že svůj zpěv cvičí.

D: Já myslím, že díky instinktu je jim vrozena první složka jejich zpěvu, ale že musí pracovat na té druhé.

O: Zřejmě.

D: Může být *nacvičování* instinktivní?

O: Předpokládám, že ano - ale už mi není moc jasné, co vlastně slovo "instinkt" v tomto rozhovoru znamená.

D: Je to přece vysvětlující pojem, tati, tak jsi to říkal... Je tu ale jedna věc, které nerozumím.

O: Ano?

D: Existuje jen jeden velký instinkt? Nebo je mnoho malých instinktů?

O: Ano, to je dobrá otázka. Vědci se o ní hodně napřemýšleli a vymysleli celou řadu různých instinktů a pak je zase spojovali dohromady.

D: Ale jak je to doopravdy?

O: No, to právě není jasné. Ale jedna věc je jistá: vysvětlující pojmy nemají být zmnožovány nad nezbytně nutné množství.

D: Co to prosím tě znamená?

O: To je idea, z níž vychází monotheismus - že je třeba dát přednost jednomu velkému Bohu před více malými bůžky.

D: Bůh - to je taky vysvětlující pojem?

O: Ovšem - a jeden z největších. Neměli bychom tedy užívat dvou černých skříněk - či dvou instinktů - tam, kde k vysvětlení jedna černá skříňka postačí...

D: Pokud je ovšem dostatečně velká.

O: Ne, znamená to...

D: Existují velké instinkty a malé instinkty?

O: No, ve skutečnosti se vědci vyjadřují tak, jako by byly. Ale ty malé instinkty nazývají jinak - "reflexy", "vrozené spouštěcí mechanismy", "fixované vzorce jednání" a podobně.

D: Chápu - jako když máš jednoho velikého Boha, který slouží jako vysvětlení pro celý vesmír a pak ještě různé bůžky a šotky, kteří vysvětlují různé drobnosti, které se ti přihodí.

O: No ano. Tak nějak to je.

D: Ale tati, jak se spojují různé věci dohromady, aby vznikl jeden velký instinkt?

O: No, například netvrdíme, že pes má jeden instinkt, podle kterého sebou mrská, když padá z výšky a jiný, podle kterého prchá před ohněm.

D: Myslíš, že oba případy lze vysvětlit pomocí pudu sebezáchovy?

O: Něco takového, ano.

D: Jenže když takováhle různá jednání zahrneš pod jediný instinkt, pak z toho nutně vyplývá, že si ten pes dokáže uvědomovat svoje "já".

O: To asi ano.

D: A co bys řekl ohledně instinktu zpívat a instinktu procvičovat si zpěv?

O: No - záleží na tom, k čemu ten zpěv slouží. Jak zpěv, tak jeho procvičování mohou zahrnout buď pod teritoriální instinkt nebo pod sexuální instinkt.

D: Tyhle dva instinkty bych nespojovala dohromady.

O: Ne?

D: Protože co kdyby se ten pták cvičil třeba i ve sbírání semen nebo v něčem dalším? Pak bychom museli počet instinktů zmnožovat - jak jsi to říkal? - nad nezbytně nutné množství.

O: Jak to myslíš?

D: Myslím, že pak bychom měli instinkt k opatrování potravy, vysvětlující nácvik sbírání semen a teritoriální instinkt, vysvětlující nácvik zpěvu. Proč bychom místo toho nevystačili s jediným *procvičovacím* instinktem? To by nám jednu černou skříňku ušetřilo.

O: Ale pak opustiš myšlenku, že pod jeden instinkt se zahrnují různá jednání směřující k témuž účelu.

D: Ano - protože pokud ten nácvik směřuje k určitému účelu - tedy pokud tím ten pták sleduje nějaký záměr - pak je ten nácvik *racionální* a ne instinktivní. Neříkal jsi snad něco takového?

O: Ano, něco takového jsem říkal.

D: Nedokázali bychom se bez pojmu "instinkt" obejít?

O: Jak bys potom dokázala řadu věcí vysvětlit?

D: No, prostě bych se zaměřila na jednotlivé maličkosti: když něco práskne, pes vyskočí. Když nemá pevnou zem pod nohama, tak sebou mrská. A tak podobně.

O: Myslíš - samí bůžkové, ale žádný Bůh?

D: Ano, něco takového.

O: No, existují vědci, kteří se snaží takhle myslet a v poslední době je to docela v módě. Říkají, že je to *objektivnější*.

D: A je?

O: No ovšem.

D: Co to znamená "objektivní"?

O: No, to znamená, že zkoumáš velmi pečlivě ty věci, které se rozhodneš zkoumat.

D: To zní dobře. Ale jak si ti objektivní vědci vybírají, které věci budou objektivně zkoumat?

O: Inu, vybírají si takové věci, které je snadné zkoumat objektivně.

D: Myslíš snadné pro ty vědce?

O: Ano.

D: Ale jak *vědí*, které věci lze snadno zkoumat objektivně?

O: Předpokládám, že zkoušejí různé věci a zjišťují to na základě **zkušenosti**.

D: Takže je to subjektivní volba?

O: Ovšem. Veškerá zkušenost je subjektivní.

D: A je nejen subjektivní, ale i *lidská*. Vědci se tedy rozhodnou, které složky zvířecího chování lze zkoumat objektivně na základě své vlastní lidské subjektivní zkušenosti. Neříkal jsi snad, že antropomorfismus je špatný?

O: Ano - ale oni se snaží nebýt lidští.

D: A jakými věcmi se nezabývají?

O: Co tím myslíš?

D: Myslím - subjektivní zkušenost jim ukáže, které věci lze snadno zkoumat objektivně. Takže pak tyto věci zkoumají. Ale o kterých věcech jim jejich zkušenost poví, že jsou obtížně zkoumatelné? Takže se jim raději vyhnou. Jakým věcem se tedy vyhýbají?

O: No, předtím už ses zmínila o "nacvičování". To je věc, kterou je obtížné objektivně zkoumat. A existuje řada dalších věcí, které jsou podobně obtížné. Například hra. Nebo *prozkoumávání*. Je obtížné objektivně určit, zda si krysa *opravdu* hraje či zda *opravdu* prozkoumává okolí. Takže se vědci těmito věcmi nezabývají. A pak je tady láska. A pochopitelně nenávisť.

D: Chápu. To jsou věci právě toho druhu, pro které jsme chtěla vytvořit zvláštní instinkty.

O: Ano - věci tohoto druhu. A nezapomeň na humor.

D: Tati, jsou zvířata objektivní?

O: Nevím - asi nejsou. A nemyslím si ani, že by byla subjektivní. Myslím, že nejsou takto rozštěpena.

D: Je pravda, že pro lidi je větším problémem zůstat objektivní, když se zabývají živočišnějšími složkami své povahy?

O: Myslím, že ano. Přinejmenším Freud to tvrdil a já myslím, že měl pravdu. Proč se ptáš?

D: Protože pak chudáci ti vědci. Snaží se zkoumat zvířata. A zaměří se přitom na ty věci, které mohou zkoumat objektivně. A přitom dokáží být objektivní jen v těch věcech, v nichž se zvířatům podobají nejméně. To musí být pro ně hrozně těžké.

O: Ne, to z toho nutně nevyplývá. Lidé jsou přece jen schopni být objektivní pokud jde o *některé* složky jejich zvířecí podstaty. Nedokázala jsi, že by veškeré chování zvířat spadalo mezi věci, které lidé nejsou schopni zkoumat objektivně.

D: Ne?

O: V čem jsou vlastně největší rozdíly mezi člověkem a zvířaty?

O: No - v inteligenci, používání nástrojů a řeči.

D: A pro lidi není tak těžké být objektivní, pokud jde o řeč či o nástroje, že?

O: To máš pravdu.

D: Ale to znamená, že v člověku je celý soubor myšlenek či čeho, co je pevně vázáno dohromady. Jakýsi druh zvláštní bytosti uvnitř osobnosti a tato bytost uvažuje o všem docela jiným způsobem. Objektivně.

O: Ano. Královskou cestou k vědomí a objektivitě jsou řeč a používání nástrojů.

D: Ale co se stane, když tato objektivní bytost zaměří svou pozornost na ty složky osobnosti, o nichž je tak těžké být objektivní? Prostě je jen pozoruje, nebo do nich nějak zasahuje?

O: Zasahuje do nich.

D: A co pak se stane?

O: To je hrozně obtížná otázka.

D: Jen do toho. Pokud se máme zabývat zvířaty, pak se musíme vypořádat i s touhle otázkou.

O: No, básníci a umělci znají odpověď na tuto otázku lépe než vědci. Dovol, ať ti něco přečtu:

*Myšlenka změnila nekonečno v hada, jenž je hoden soucitu.
Ve vše pohlcující oheň; a člověk prchl před jeho tváří
a skryl se
V pralesích noci: pak se všechny věčné lesy přeměnily
v země kroužící ve vírech prostoru, jenž jako oceán bouřil
A pohltil vše, jen tuto konečnou zed' těla ne.
Pak vznikl chrám hada, představa nekonečného
mlčení v konečných přeměnách; a člověk stal se Andělem,
Nebe pak velkým otáčejícím se kruhem, Bůh korunovaným tyranem.**

D: Nerozumím tomu. Zní to hrozně, ale co to znamená?

O: No, není to zrovna objektivní výrok, protože vypovídá o účinku objektivity - kterou tu básník označuje jako "myšlenku" - na celou sobonost nebo na veškerý

---

* William Blake: Evropa - proroctví

život. "Myšlenka" by měla zůstat jen částí celku, ale místo toho se rozepíná a zasahuje do všeho ostatního.

D: Pokračuj.

O: No - rozsekává totiž všechno na kousky.

D: Nerozumím.

O: No - první dělení je na věci objektivní a ty ostatní. A pak je přirozené, že uvnitř této bytosti tvořené intelektem, řečí a nástroji, nutně vzniká určitý *záměr*. Nástroje slouží k uskutečnění tohoto záměru a všechno co brání jeho uskutečnění jsou překážky. Svět objektivní bytosti se tak rozčlení na věci, které jsou užitečné a na ty, které jsou škodlivé.

D: Ano, to chápu.

O: Dobrá. Pak tato bytost aplikuje toto rozdělení i na svět celé osobnosti a "užitečné" a "škodlivé" se stane Dobrem a Zlem. Celý svět se rozdělí mezi Boha a Hada. A potom následují další a další dělení, protože intelekt vždycky směřuje k tomu, aby věci klasifikoval a rozděloval.

D: Zmnožuje vysvětlující pojmy nad nezbytně nutnou mez?

O: Přesně tak.

D: Ovšem když tato objektivní bytost zkoumá zvířata, nutné věci rozděljuje, takže zvířata se pak jeví jako lidské bytosti *poté, co intelekt opanoval jejich duše*.

O: Přesně. Je to svým způsobem ne-lidský antropomorfismus.

D: A proto tito objektivní lidé zkoumají jenom malé bůžky místo větších věcí?

O: Ano. Říká se tomu "psychologie podnět-reakce". Je snadné zkoumat objektivně sex, ale ne lásku.

D: Tati, mluvili jsme o dvou způsobech jak zkoumat chování zvířat - pomocí instinktů a pomocí podnětů a reakcí a ani jeden z těch způsobů se nezdá být ten správný. Co si teď počneme?

O: To nevím.

D: Neříkal jsi, že královskou cestou k objektivitě a vědomí jsou řeč a nástroje? Jaká je královská cesta k té druhé polovině?

O: Freud tvrdil, že sny.

D: Aha.

D: Co jsou to sny? Jak vlastně vznikají?

O: No - sny jsou kousky a útržky toho materiálu, z něhož jsme stvořeni. Toho ne-objektivního materiálu.

D: Ale jak vlastně vznikají?

O: Nevzdalujeme se příliš od otázky, jak vysvětlit chování zvířat?

D: To nevím, ale myslím, že ne. Zdá se, že ať děláme cokoli, vždycky sklouzneme do

antropomorfismu. A je zjevně chyba budovat náš antropomorfismus na těch složkách lidské přirozenosti, v nichž se zvířatům podobáme nejméně. Takže to zkusme z druhé strany. Říkal jsi, že sny jsou královskou cestou k této druhé straně. Takže...

O: To jsem neříkal já. To říkal Freud.

D: No dobrá. Ale jak se tedy sny skládají dohromady?

O: Myslíš, jak se dva různé sny vztahují jeden k druhému?

O: Ne. Jak jsi říkal, jsou sny jen kousky a útržky. Mám na mysli toto: jak vzniká sen jako takový. Nemohlo by chování zvířat vznikat nějakým podobným způsobem?

O: Nevím, odkud začít.

D: No dobrá. Jsou sny vytvářeny z protikladů?

O: Panebože! Zase ta stará lidová pověra. Ne. Sny nepředvídají budoucnost. Sny jsou svým způsobem mimo čas. Neobsahují žádné časové určení.

D: Ale když se někdo něčeho bojí, co může druhý den nastat, tak se mu o tom může v noci zdát, ne?

O: Jistě. Nebo o něčem, co kdysi prožil. Nebo jak o minulosti tak o přítomnosti. Ale sen na sobě nemá žádnou nálepku, která by označovala "o čem" ten sen je. On prostě jenom je.

D: Myslíš, že sen jako by neměl žádnou titulní stránku?

O: Ano. Je to něco jako starý rukopis nebo dopis, u kterého se ztratil začátek a konec a historici pak musí hádat, o čem vlastně je, kdo ho napsal a komu, jen na základě toho, co je přímo *v něm*.

D: To pak k němu musíme ovšem přistupovat objektivně, že?

O: Ovšem. Ale přitom musíme být velmi opatrní. Musíme si dát velký pozor, abychom obsahu snu nevnucovali pojmy, kterých užívá ona bytost charakterizovaná používáním řeči a nástrojů.

D: Jak to myslíš?

O: No, dám ti příklad: jestliže ve snu chybí časové určení a sny jsou nějak mimo čas, pak není správné vnucovat snu nesprávný typ objektivity tím, že budeme tvrdit, že sen něco "předpovídá". A stejně tak je chyba tvrdit, že vypovídá něco o minulosti. Sen není historie.

D: Spíše tedy něco jako propaganda?

O: Jak to myslíš?

D: Myslím to takhle - sen je spíše jako nějaký příběh, jak je vytváření propagandisté a tvrdí o nich, že se skutečně udály, i když jsou to ve skutečnosti jenom báchorky?

O: Správně, ano. Sny se skutečně v něčem podobají mýtům a báchorkám. Ale nejsou vytvářeny vědomě nějakým propagandistou. Nejsou předem naplánované.

D: Obsahuje sen vždycky nějaké ponaučení?

O: Nevím, jestli *vždycky*. Ale *často*, to ano. Ale to ponaučení není přímo vyjádřeno v tom snu. Snahou psychoanalytika je pomoci pacientovi, aby to ponaučení našel. Ve skutečnosti je celý sen ponaučením.

D: Co to znamená?

O: To úplně nevím.

D: Tak jsou sny vytvářeny z protikladů? A je to ponaučení protikladem k tomu, o čem ten sen zdánlivě je?

O: To ano, často. Sny mají často ironický či sarkastický význam. Obsahují určitý typ "*reductio ad absurdum*".

D: Například?

O: No dobrá. Například jeden můj přítel sloužil za války jako pilot stíhačky. Po válce se stal psychologem a měl před svou atestační zkouškou. Měl ze zkoušky velký strach, ale v noci před zkouškou se mu zdál hrůzný sen, že je zase pilotem stíhačky a že byl sestřelen. Druhý den šel na zkoušku zcela beze strachu.

D: Jak to?

O: Protože si uvědomil, že je přece nesmysl, aby se pilot stíhačky bál tlupy universitních profesorů, kteří jej nemohou *doopravdy* sestřelit.

D: Ale jak to věděl? Ten sen mu mohl přece naopak říkat, že jej ti profesori *sestřelí*. Jak věděl, že je to míněno ironicky?

O: Hmm. Ve skutečnosti to ovšem nevěděl. Ten sen přece neměl žádné označení, že je míněn ironicky. Ale když s tebou v bdělém stavu mluví někdo ironicky, taky často neřekne, že je ironický.

D: Ne. To je pravda. Vždycky se mi zdálo, že je to určitá forma krutosti.

O: Ano, to taky často je.

D: Tati, jsou někdy zvířata ironická nebo sarkastická?

O: Ne, myslím že ne. Ale nejsme si jist, zda je použití těchto výrazů na místě. "Ironický" nebo "sarkastický" jsou slova naznačující analýzu materiálu sdělovaného řečí. A zvířata řeč nepoužívají. Myslím, že tyto výrazy tvoří součást nesprávného typu objektivit.

D: No dobrá. A vyjadřují se zvířata někdy v protikladech?

O: Tedy, ano. Když to tak vezmu, tak ano. Ale nevím, jestli je to to samé...

D: Jen pokračuj. Jak to dělají? A kdy?

O: No, víš třeba, jak si štěně lehne na záda a vystaví své břicho většímu psovi. Pro toho velkého psa je to svým způsobem výzva, aby zaútočil. Ale funguje to přesně naopak. Tomu velkému psovi to v útoku zabrání.

D: Ano, chápu. Je to jistý způsob využití protikladu. Ale děje se to vědomě?

O:

Myslíš, zda ten velký pes ví, že to štěně dává najevo opak toho, co dělá? A zda to štěně ví, že tohle je způsob, jak zastavit útok toho psa?

D: Ano.

O: To nevím. Někdy si myslím že to štěně o tom ví víc než ten velký pes. Ovšem to štěně nedává nijak najevo, že by to vědělo. Zřejmě toho není schopno.

D: Pak je to podobné jako se snem. Ani tam není žádná známka, že se sen vyjadřuje v protikladech.

O: To je pravda.

D: Myslím, že se někam dostáváme. Sny se vyjadřují v protikladech a zvířata se taky vyjadřují v protikladech a ani v jednom případě nenajdeme žádné známky naznačující, kdy se vyjadřují v protikladech.

O: Hmmm.

D: Proč spolu zvířata bojují?

O: Z řady různých příčin. Potrava, sex, území...

D: Tati, ty už zase mluvíš v pojmech teorie instinktů. Myslím, že jsme se dohodli, že toho necháme.

O: No dobrá. Ale jaký typ odpovědi chceš tedy slyšet na otázku proč spolu zvířata bojují?

D: No. Vyjadřují se přitom v protikladech?

O: Aha. Ano. Řada soubojů končí nějakým způsobem usmíření. A zcela jistě slouží hravé předstírání boje k upevnění nebo znovuoobjevení přátelství.

D: To jsem si myslela.

D: Ale proč vlastně ty nálepky chybí? Je to u snů i u zvířat ze stejného důvodu?

O: To nevím. Ale víš, sny se nevyjadřují vždycky v protikladech.

D: Ne - samozřejmě že ne - ale to ani zvířata.

O: Tak dobrá.

D: Vraťme se k tomu snu. Na toho muže účinkoval stejně, jako kdyby mu někdo řekl: "Ty ve stíhačce" je nesrovnatelné s "Ty u zkoušky z psychologie".

O: Ano. Ale takhle to ten sen nevyjádřil. Řekl jenom "Ty ve stíhačce". Chybělo v něm to "ne" a chyběla ta instrukce porovnat tuto situaci s něčím jiným a nebylo tam ani to, s čím se to má porovnat.

D: Dobrá. Začneme nejdřív tím "ne". Existuje ve zvířecím chování nějaké vyjádření pro "ne"?

O: Jak by mohlo?

D: Mám na mysli, zda může zvíře nějakým svým chováním sdělovat "Já tě nekousnu"?

O: Začal bych takhle. Sdělování pomocí akce nemůže zřejmě obsahovat časové určení. To je možné pouze v řeči.

- D: Neříkal jsi předtím, že ani sen neobsahuje časové určení?
- O: Hmmm. To jsem říkal.
- D: Aha. Ale co s tím "ne". Může zvíře nějak sdělovat "Já tě nekousnu"?
- O: To by pořád ještě obsahovalo určení času. Ale dobrá. Pokud zvíře nekouše druhé zvíře, pak je v té chvíli nekouše, to je vše.
- D: Ale může přece v té chvíli nedělat i řadu jiných věcí - může nespát, nežrat, neutíkat atd. Jak může sdělit "je to kousnutí, co právě nedělám"?
- O: Může to udělat jediné tak, že nějak ke kousnutí poukáže.
- D: Myslíš, že může sdělit "já tě nekousnu" tak, že nejdříve vycení zuby a *pak* nekousne?
- O: Ano, tak nějak.
- D: Ale co v případě *dvou* zvířat? Pak musí obě vycenit zuby.
- O: Ano.
- D: Zdá se mi, že mezi nimi může dojít snadno k nedorozumění a mohou se začít rvát.
- O: Ano. Tohle nebezpečí tu vždycky je, když se vyjadřuješ pomocí protikladu a přitom nemůžeš sdělit, co vlastně děláš. Zvláště, když ani nevíš, co vlastně děláš.
- D: Ale zvíře by přece mělo vědět, že cení zuby aby sdělilo "Já tě nekousnu", ne?
- O: Pochybuji, že to ví. Určitě to ani jedno z obou zvířat neví o tom druhém. Snící na začátku snu také neví, jak se jeho sen skončí.
- D: Takže je to svým způsobem zkouška...
- O: Ano.
- D: Takže dvě zvířata se mohou začít rvát na zkoušku, aby zjistila, zda je boj právě tím, co spolu musí dělat.
- O: Ano - ale raději bych to formuloval trochu jinak - že jen pomocí boje mohou přijít na to, jaký je vlastně jejich vzájemný vztah *po* tomto boji. Není to nic předem domluveného.
- D: Takže to "ne" není nijak přítomno v okamžiku, kdy zvíře cení zuby.
- O: Myslím, že ne. Nebo aspoň často ne. Možná, že staří známí se mohou někdy začít prát z legrace a přitom od začátku vědí, o co jde.
- D: Dobrá. Takže "ne" v chování zvířat chybí, protože "ne" je součástí lidské řeči a pro "ne" neexistuje žádný signál, který by se dal vyjádřit pomocí akce. A protože "ne" chybí, pak jediný způsob, jak dosáhnout shody o něčem co není, je projít celé to "*reductio ad absurdum*". Je nutno se poprat, aby se ukázalo, že nejde o boj a musíš se poddat, aby sis ověřil, že tě ten druhý nesežere.
- O: Ano.
- D: A musela na to zvířata nejdříve přijít?
- O: Ne. Protože to *nutně* vyplývá jedno z druhého. Tím, co je nevyhnutelné, se musí řídit a nezáleží na tom, jestli o této nutnosti víš nebo ne. Když ke dvěma jablkům

přidáš tři, pak budeš mít pět jablek a vůbec přitom nemusíš umět počítat. Takhle nějak se to dá taky vysvětlit.

D: Aha.

D: Dobrá, ale proč i ve snu chybí ono "ne"?

O: Myslím, že z velmi podobného důvodu. Sny jsou většinou vytvářeny z představ a pocitů a když se vyjadřuješ pomocí představ a pocitů, pak musíš nutně respektovat fakt, že neexistuje žádná představa pro "ne".

D: Ale může se ti zdát třeba o značce s nápisem "Stop", která bude přeškrtnutá, takže to bude znamenat "Nezastavuj!".

O: Ano, ale to už je na půl cesty k řeči. A ta škrtačková čára nevyjadřuje slovo "ne". Vyjadřuje slovo "nedělej". "Nedělej to!" je možno pomocí akce vyjádřit, pokud se ten *druhý* začne chovat způsobem, kterému chceš zabránit. I ve snu se ti ovšem mohou zdát slova a slovo "ne" může být mezi nimi. Ale pochybuji, že se ti může zdát ono "ne", které ten sen vyjadřuje. Myslím tím to "ne" znamenající "tento sen není možno brát doslova". Někdy se stává, že když spíš jen velmi lehce, že si uvědomuješ, že sníš.

D: Ale tati, ty jsi stále ještě neodpověděl na otázku, jak sny vznikají.

O: Já myslím, že jsem odpověděl. Ale zkusím to znovu. Sen je určitá metafora nebo několik metafor dohromady. Víš vůbec, co je to metafora?

D: Ano. Když o sobě řekneš, že jsi špinavý *jako* prase, pak je to přirovnání. Ale když o sobě řekneš, že *jsi* prase, pak je to metafora.

O: No, přibližně tak. Když je metafora *označena* jako metafora, pak se z ní stává přirovnání.

D: A právě toto označení ve snu chybí.

O: Tak je to. Pomocí metafory věci porovnáváme, aniž bychom na toto porovnávání přímo poukázali. Použijeme nějakou vlastnost určitého jevu a aplikujeme ji na jiný druh jevu. Když o nějaké skupině lidí řekneme, že je "v rozkladu", pak používáme metaforu, která naznačuje, že určité změny v této skupině se podobají změnám vyvolaným mikroby v hnilým ovoci. Přitom však nepoukazujeme přímo ani na mikroby ani na ovoce.

D: A ve snu je to podobně?

O: Ne. Ve snu je to právě naopak. Ve snu by se nejspíš objevilo ovoce a možná i mikrobi, ale neobjevila by se ta skupina lidí. Sen se vyjadřuje o *vztazích*, ale neuvádí konkrétní věci, které se k sobě vztahují.

D: Tati, mohl bys pro mě vytvořit sen?

O: Myslíš na tomto principu? Ne. Vezmi si třeba ty verše, které jsem ti před chvílí citoval a zkus z nich vytvořit sen. Tak, jak je to dáno, je to téměř hotový sen.

materiál. Většinou jen stačí zaměnit slova za představy. A slova jsou k tomu dostatečně podnětná. Ale celá ta řada metafor je ukotvena způsobem, který by ve skutečném snu chyběl.

D: Co myslíš tím "ukotvena?"

O: Mám na mysli to první slovo - myšlenka. Toto slovo použil básník v jeho doslovném významu a tím nám říká, o čem je celý zbytek básně.

D: A ve snu?

O: Ve snu by i toto slovo mělo formu metafor. Tím by bylo mnohem obtížnější celé básni porozumět.

D: No dobrá - tak jej změň.

O: Co třeba "*Barbara* změnila nekonečno..."

D: Ale proč? Kdo je ta Barbara?

O: No, je barbarská a je to žena a její jméno mnemotechnicky označuje sylogický způsob uvažování. Myslím, že by mohla docela dobře sloužit jako monstrozní symbol pro "myšlenku". Docela dobře si ji dovedu představit s kružidlem a pravítkem, jak svým mozkem přetváří celý vesmír.

D: Hele, nech toho.

O: Dobrá. Ale snad už chápeš co jsem měl na mysli, když jsem říkal, že ve snu nejsou metafory nijak ukotveny.

D: Ukotvují i zvířata nějak své metafor?

O: Ne, nemají proč. Podívej, když se dospělý pták začne chovat jako malé ptáče v okamžiku kdy se blíží k dospělému ptákovi opačného pohlaví, pak užívá metafor ze vztahu rodiče a mláďete. Ale nemusí nijak poukazovat na to, z jakého vztahu tato metafora vychází. Je jasné, že se jedná jen o vztah mezi ním a tím druhým ptákem. Oba dva jsou v tom okamžiku přítomni.

D: Ale copak zvířata nikdy nepoužívají metafor - neznázorňují metafor - o ničem jiném, než o svých vzájemných vztazích?

O: Myslím že ne. Savci určitě ne. A myslím, že ptáci také ne. Možná včely. A pochopitelně lidé.

D: Jedné věci ale pořád nerozumím.

O: Ano?

D: Zjistili jsme, že sny a chování zvířat mají mnoho společného. Vyjadřují se v protikladech, neobsahují časové určení, nedokáží nijak vyjádřit "ne", používají metafor a nijak tyto metafor neukotvují. Ale čemu nerozumím je tohle - jak to, že to v chování zvířat všechno tak zapadá dohromady. Myslím to vyjadřování v protikladech. A to, že *nemusí* ukotvovat metafor. A nechápu, proč se tomu všemu sny tak podobají.

O: Ani já.

D: A pak je tu ještě jedna věc.

O: Ano?

D: Mluvil jsi o genech a chromozomech, že nesou informace o vývoji organismu. Myslíš, že je sdělují podobně jako zvířata a sny? Myslím pomocí metafor a bez použití "ne". Nebo se způsob jejich sdělování spíše podobá lidské řeči?

O: To nevím. Ale jsem si jist, že komunikační systém genů a chromozomů není žádnou prostou odvozeninou teorie instinktů.

přeložil MUDr Petr Možný, 1989

V. GLOSY

"FAMILY IMAGO": Od mýtů skrze vědu opět k mýtům.**Jan Bauer**

© KONTEXT VII-1-91

"Mýtům může správně porozumět pouze básník". (Uhland)

Nikdo dnes vážně nepochybuje o tom, že mýty byly výrazem pradávnej zkušenosti člověka. Ovšem názory na to, jak rozumět mýtům, se značně rozcházejí. Není divu. Naše zkušenost je jiná. A mýtům v jejich doslovnosti již nevěříme.

Abychom si je přiblížili, chápeme je symbolicky. Stávají se jinotaji, které potřebují výklad, abychom jim porozuměli.

S mylnou a zkreslující praxí výkladu mýtů začali už staří Řekové. Dramatici je ztvárňovali do obrazů, filosofové je vysvětlovali jako alegorii. Euhemerické výklady viděly ve vyprávění mýtů zafixovaný odraz skutečných historických událostí, dějů a konkrétních osob. Takovéto výklady mýty umrtvují, pracují s nimi jako s neživými artefakty. Řekové již mýtům nevěřili, zachycovali je jako mytologii, tedy jako jistou nauku.

Avšak kdysi dávno mýtické vyprávění skutečně žila. V prostředí, v němž mýty vznikaly a kolovaly, byly pokládány za pravdivé, třebaže nepravděpodobné! Byly skutečně i nepravděpodobné jako sám život.

Mýtus *nebyl reflexí zkušenosti, nebyl zobrazením*. Takový myšlenkový výkon totiž předpokládá předchůdné oddělení pozorovatele a pozorovaného, zobrazovatele a zobrazovaného, vypravěče a vyprávěného. Předpokládá rozdělení vesmíru a země na jednotlivé části. To však původní mýtus nedokázal. Naopak byl vyjádřením souvislosti všech částí vesmíru a jejich neodmyslitelného propojení s lidmi. Dokonce i lidé sami se vnímali více jako příslušníci určitého druhu (či "totemu"), než jako separátní individua.

Mýtus však díky *imaginaci a fantazii* již tento svět nerozlišenosti a souvislosti částečně překračoval - vytvářel totiž *imago světa*. *Postuloval* svět a *postuloval* ho jako imago. Mýtus je myšlenka křehká a ohrožená jako sám život, je vyjádřena jazykem vyprávění. Cassirer proto zkoumá analogie mezi mýtickým vyprávěním a jemnostmi jazyka. Neadekvátní simplifikace, ba přímo z vulgarizování ohrožuje mýty stejně jako všechny jemně propracované myšlenky, "stačí jen, když je vyslovíme toporným jazykem strohé a absolutní terminologie". (Stephen Jay Gould).

Proto je jen přiměřené při úvahách o mýtu užívat mluvy živé, neexatní a poetické.

V mýtech se teprve zrodil svět. A zrodil se z krve, kostí, očí, údů a masa obra

Ymiho (podle Eddy). Obr, nerozlišitelná jednota vesmíru a člověka, umírá, aby se zrodil svět lidí a vesmír stojící naproti nim jako výzva k dobytí.

V mýtech se zakouší tento okamžik už těhotný zrozením, zakouší se pukání plodu, v okamžiku, kdy vyraží klíček. Lidé, bohové i celý vesmír jsou ještě schováni pod korunou jasanu Yggdrasil, ale už začínají obhlížet, kam až sahá stín jeho koruny. Lidé jsou ještě uzavřeni v hranicích určeného bytí, ale již začínají ohledávat, již jim začíná být těsné. Proto imaginují svět. Proto se svět, ten nejvlastnější výtvar lidí, stává se *imagem*. Z kukly se líhne motýl, kterého entomologové jmenují *imagem*. Svět se rodí z mýtu jako *imago*.

A jako motýl se uprostřed (právě uprostřed a nikde jinde) mýtického oceánu zrodil ostrov: civilizace východního středomoří. Skořápka pukla po dlouhé tisíciletí. Oslnivá exploze byla už záležitostí staletí. Helénský svět expandoval do širokého okolí a mýtický svět se bránil v posledních baštách, z nichž už neměl kam ustoupit: v Irsku, Skandinávii a na nehostinném ostrově bez stromů, na Islandu. Právě v těchto posledních útočištích na západě se musel mýtus zřetelně manifestovat. V těchto chladných krajích dodnes umírá duch starých Keltů, evropských dědiců a nositelů mýtického myšlení.

Ovšem v ostatních oblastech už vládne cosi jiného: dobytčá moc civilizace, *logos*, jasné diferencující vědomí, oddělující od sebe jednotlivá jsoucna, dělící je až na neviditelné atomy. Vládne moc, stavící proti sobě člověka a svět, člověka a přírodu - a dokonce oddělující člověka od jeho přirozenosti (i přirození: tak jako byly Kronem odřaty genitálie jeho otci, všeobjímajícímu Uranovi).

Nastává údobí dobývání země, dobývání poznatků. Údobí podmanění a exploatace přírody i lidí navzájem. Nastává údobí vědy, ideálu nezávislého člověka, údobí individuality, údobí boje o jistotu a vlastnictví. Vesmír se odcizil a příroda se stala nepřátelskou, lidské chování se stalo nepochopitelným. Porozumění bylo vystřídáno vládou iluzí jistoty. Lidé jsou neustále v revoltě proti sobě samým.

Rozum, LOGOS, původně služebník člověka, se osamostatnil a postavil proti němu. Podle starého českého úsloví se z dělného sluhy stal zlý pán. A stejně jako oheň nakonec stravuje sám sebe.

Toto údobí je však podivuhodným a tajemným dmutím popíraných hlubin vedeno ke *konvergenci*, ke splývání, k hledání něčeho spojujícího, hledání ztraceného smyslu. Skryté pnutí však na sebe bere podobu pyšného vědomí, neomezené svobody, zpupné jistoty, popírající vše, co by ji mohlo zpochybnit. Bere na sebe podobu vševládného rozumu a svrchované moci. Přesto však souběžně působí i cosi z onoho mýtického. V každém z nás žije *imago člověka*. Čím neomezenější je moc cizí lidem, tím naléhavěji promlouvá skryté *imago*.

Právě toto *imago* v nás ví, že svět jistoty vědomí, svět pyšného zmocňování a znásilňování věcí (ostatně může být věc něčím jiným než znásilněnou přírodou?),

svět bezzákonné svobody a bezbřehých možností, ví, že svět neohraničené budoucnosti, že tento svět konverguje k jednomu bodu. Směřuje k bodu zhroucení - anebo těsně před tím k bodu obratu.

Mýtické imago člověka a světa, které vždy bylo stínem tohoto jasného světa civilizace, působili vždy jako hranice a mez zpupné rozpínavosti. (Ostatně zpupnost, HYBRIS byla největším hříchem starých Řeků.) Jen díky tomuto imaginárnímu stínu bylo dosud lidské počínání ve světě udržováno ve vratké rovnováze.

Dnes už si je tohoto stavu vědoma řada špiček současné vědy ve všech oblastech od ekonomie a sociologie přes psychologii a biologii až třeba k fyzice a matematice. Věda dnes překračuje sama sebe. Podobně jako kdysi mýtus. Dnes už víme, že jsme se sami uzavřeli v hranicích svých předsudků. Víme, že tyto předsudky za dvě a půl tisíciletí svého bujení spoutaly okovy, silnými jako lidstvo samo, všechno naše poznání a jednání. Cesta se uzavírá a my obhlížíme okrsek, který je nám vymezen.

Nejsme však už ve stínu jasanu Yggdrasil, za to nás stíní kouře továren a atomových hřibů. Skutečně zažíváme na své vlastní kůži, že mýtické řeky Elivágy jsou jedovaté a nepodivujeme se tomu, vždyť jsme si je sami otrávil. Máme stejně jako před zrozením civilizace Thorovo kladivo a mlat a Ódinův oštěp a nevíme, co s nimi. Ale zkušenost jednoho běhu lidstva nás nabádá, abychom s oštěpem zacházeli obezřetněji než Ódin, nabádá nás, abychom střežili bedlivě život syna Baldra, neboť ani pláč celé země jej už nevykoupí z Helu, příbytku mrtvých (Edda). - Ačkoliv kdo ví, z úradku jaké moci museli konat skutky hrdinové mýtů?

V historii naší civilizace jsme totiž ztratili jednu prastarou ctnost - pokoru. A právě pro ni se dnes vracíme až do lůna zrození, na sám počátek cesty. Na počátek osvětlení neznámým sluncem, jehož stíny jsou právě vyprávění mýtů.

Jenom v pokoře můžeme nalézt naše vlastní vymezení, prožít opravdově vlastní meze. Tam se můžeme nalézt sami a nemusí nás ohraničovat cizí moc.

Ptáme-li se starých mýtů na člověka, nacházíme ho vždy v člověčenství, v jednotě s druhými. Tato jednota se uskutečňuje prostřednictvím genealogií; člověk je definován svými předky, příbuznými a potomky. Do jaké míry je toto pouto biologicky pokrevní a do jaké míry se jedná o "spřízněnost osudem", není důležité znát. Krásné české slovo "přízeň" zahrnuje v sobě obojí. Druhým poutem člověka byla spjatost skutky, vlastní volbou a jejími důsledky, odpovědnost za své jednání. Vlastní činy rozšiřovaly předurčení přízně neboli genealogie. Byly přínosem pro celý rod, genus. Skutky zajišťovaly pokračování rodu. Jejich cílem bylo zajištění potomků, tedy otevření se budoucnosti a smyslu. opravdu vlastní skutek zakládal možnost divergence a tedy v genetickém smyslu jakoukoliv možnost změny a růstu. V něm je obsaženo vykročení z predestinace.

Člověk mýtů je tedy napětí mezi předurčením a nadějí - a zároveň jejich provázáním. Naděje však není záležitostí budoucnosti, ta žije právě tady a teď v péči a

vzdělávání potomka, dědice a nositele našich skutků. Imago člověka mýtů je setrvalé zrození. (Vždy skončené a nikdy nekončící).

Imago člověka je totožné s imagem rodiny jako místem a dějem zrození a setrvání. Takto však souvisí imago rodiny s mýtickým světem, celkem obzíráním jako součástí člověka, s celkem trvajícím i neustále se rodícím. *Imago rodiny je oním ohniskem žití a smyslu.*

Velkou a dlouhou, nebezpečnou a strastiplnou oklikou, trvající dva a půl tisíciletí, docházíme nyní i v myšlenkovém hnutí, nazývaném rodinná terapie, k témuž ohnisku. Přitahuje nás a bojíme se ho, neboť je tak jiné ve srovnání s tím, co jsme se ve škole učili a co Every Schoolboy Knows...

Je to ohnisko tak jiné, že ho vlastně nemůžeme ani srovnávat. Nejsme schopni totiž nalézt dostatečně vysokou pozorovatelnou, z níž bychom oba přístupy zahlédli současně a mohli porovnávat. Nemáme jinou možnost, než se dívat buď jedním či druhým směrem. Můžeme zkoumat jako vnější pozorovatelé rodiny učebnic a příruček a nebo se skokem octnout v ohnisku imaga rodiny a odtud prožívat jeho dění.

Ale kdo se někdy opravdu ponořil do terapie, prošel už očištnou zkušeností, prošel obřadem iniciace. Terapie je totiž pravý mýtický obřad, je mystériem se vši tajemností a nesděleností žité mystiky. Žitá mystika však není ničím víc, než překročením zkušenosti k pokoře a s ní spjaté odpovědnosti. Mystéria jsou obřady na této cestě. A terapeut není než pomocníkem, druhem a průvodcem na této cestě hledání smyslu.

Ostatně úzdrava společnosti, člověka a konečně i přírody záleží v nastoupení cesty ke smyslu. Cesty se větví, rozbíhají a znovu se proplétají. Jejich počátek a možnost uchopení jejich celku leží v imagu rodiny, tam, kde jsme *doma*.

Přijetí tohoto východiska, tohoto pohledu radikálně jiného, je základem pro jiné myšlení o světě, lidech a rodině. Je však toto východisko něčím novým? Nepůsobilo tady od pradávna? Příklon k takovému myšlení, jež je novodobou analogií myšlení mýtického, zakládá i možnost nosného vědění, vědění spolupracujícím a provazujícím, o dění vždy již důvěrně přítomném a od pradávna známém. Jedním z pojmenování takového vědění v nové době je *synergetika*.

*****

Cesta od mýtu skrze vědu opět k mýtům je jen jistou konkretizací pradávného mýtu věčného návratu. Má v této podobě tři navzájem do sebe přecházející etapy:

1. mýtické myšlení - postulace
2. vědecké myšlení - konvergence a predikovatelnost
3. transvědecké a terapeutické myšlení - divergence a nepredikovatelnost

Literatura:

Edda, SNKL, Praha 1962

Gould S.J.: Pandin palec, MF, Praha 1988

Bateson G.: Mind and Nature

Steblin-Kamenskij M.I.: Mýtus a jeho svět, Panorama, Praha 1984

Cassirer E.: Philosophy of Symbolic Forms, Yale University Press, 1979

"Rodičovská" odpověď na "pokus o něžnou provokaci"**Tomáš Novák, Manželská a předmanželská poradna, Brno**

© KONTEXT VII-1-91

Článek Z.Riegera: Pokus o něžnou provokaci (Kontext číslo 2/1990/ působí jako by jej psalo "autorovo dítě". Oslovuje tím rodičovskou rovinu mého uvažování. Dovolím si proto připomenout, že neochota polemizovat s textem v časopise, který pro tento účel považuje Z.Rieger za nevhodnější, může mít mnoho jiných příčin, než absenci tučných honorářů, či temné podezření na "komplex zpozdilosti či lépe nedovzdělanosti a buranství".

Jeden kolega napsal pod vedením akademika Chmelaře diplomovou práci na pomezí psychologie a jazykovědy. V mladickém nadšení předložil dílo jazykovědci docentu Greplovi. Očekával polemiku, ve které by slavně zvítězil. Doc. Grepl se nad prací zamyslel a po chvíli pravil: "Pane kolego, vytvořil jste z hovna bič!"

Mýlí se ten, kdo v předchozím konstatování hledá skryté transakce týkající se kvality statě Z.Riegera. Asociace vzpomínky vznikla průhledněji. V textu "Pokus o něžnou provokaci" se mi velice nelíbí použití slova holt. /"Jako praktik jsem holt stále ještě tu a tam sklíčen..." / Vulgární nebo slangová slova lze v odborném textu užít, ne však při popisu vlastních postojů autora. Pravděpodobně to platí i na slova nespi-sovná.

Nejsem přívržencem názvu "Manželská a předmanželská poradna". Naprosto však nesdílím uspokojení Z.Riegra formulované slovy: "Navíc konečně u nás vznikají střediska pro manželství a rodinu... kde by se konečně mohla RT rozvíjet - nepodařili se to, bude účel takových Středisek pochybný. Soudím, že pochybné je především použití zprofanovaného názvu "středisko" spojeného se zdravotnictvím "prvního kontaktu" za éry totality. I když každý jen tu svou má mít za jedinou, přece jen nelze považovat rozvoj RT za naprosto kategorický imperativ. Soudím, že by mohla dobře a nepochybně fungovat instituce (poradna, středisko) zabývající se partnerskými a

rodinnými problémy, v níž by byli zaměstnání např. MUDr Plzák, PhDr Kocourek a PhDr Kratochvíl, přičemž by se tam RT v pojetí Z.Riegra nerozvíjela.

T.N., KMPP, 615 OO Brno, Táborská 198

Pozn. red.

Konečně kýžená polemika! - dokonce z kuchyně transakční analýzy a se skatologickou moralitou, vsutku výstižnou, týká-li se použití slova "holt" Dítětem.

Abychom doplnili arzenál jaderných argumentů Rodiče, nabízíme přísloví z Mudrosloví národu slovanského od Františka Ladislava Čelakovského: "Dalo se hovno do tance - a ještě si boky podepřelo!" (1851)

Systemické koány

P.Boš, Institut rodinné terapie hl.m.Prahy

1. Jeden ze základních axiomů systemického přístupu říká, že akt pozorování nutně mění průběh pozorovaného.
Co si o tom myslíte?
2. Harry Stack Sullivan zavedl termín "zúčastněný pozorovatel".
Obsahuje tento výraz paradox, či ne?
3. Rodinný psychiatr John Howells z Velké Británie soudí, že "terapeutický vztah" je neslučitelný s týmovým přístupem. Jak to vidíte Vy?

Redakce Kontextu uvítá Vaše odpovědi a chystá další "koány".

P.B., 147 OO Praha 4
Nad cihelnou 33

VI. Poslední stránka

/P.F. 1991/

Jaká sfinga z cementu a alumina
jim vyrazila lebky a pozřela jejich
mozky a fantazii? Molochu ! Molochu !

Molochu, tvá mysl je ryzí mašinerie !
Molochu, tvá krev je koloběh peněz !

Molochu, tvá láska je nafta a kámen bez konce !
Molochu, tvá duše je elektrina a banky !

Moloch ! Moloch ! Robotské byty ! neviditelná předměstí !
slepé metropole ! démonické továrny ! přízračné národy !

Zlámali si vaz, když zvedali
Molocha k nebesům !

- - - a všichni ti krásní inženýři
jsou mrtví, a technici
v skrytu konspirují ve jménu
příštího
Blaha, Blaha, ale teď chlastají
vodku a nadávají na Státní bezpečnost

a když se blbec Komunist a
blbec Kapitalista do sebe pustí,
Spravedlivý je zatčen nebo okraden
nebo mu ufiknou hlavu -

Allen Ginsberg

Family Systems Medicine

KEEP YOUR FINGER ON THE PULSE OF
THIS EXCITING FIELD

Family Systems Medicine, a journal at the confluence of family therapy, systems theory and modern medicine, has a significant place in the emerging literature of this important field.

HELP THE FAMILY SYSTEMS MEDICINE
NETWORK TO GROW

Introduce us to a colleague • Recommend us to your library, university or clinical staff • Contribute work • Give us feedback on what you've read in the Journal • Use it in your classes and workshops

SHARE YOUR WORK
WITH AN INTERNATIONAL READERSHIP

Is there a compelling clinical problem in your practice? New research in the works that complements the *FSM* outlook? *Family Systems Medicine* welcomes the opportunity to review papers for possible publication. We are interested in and publish reports of many different kinds: case studies, theoretical papers, research reports, descriptions of novel training programs, as well as practice sketches and commentary. Because the field of family systems medicine is wide, complex, varied and rapidly evolving, there is space within the Journal for many different kinds of work.

SUBSCRIBE TO FAMILY SYSTEMS MEDICINE

(Please check appropriate box below)

1990 Rates* Domestic Foreign**

Individual ☐ \$35 ☐ \$41

Institution ☐ \$70 ☐ \$76

*I understand that I will receive 4 issues
(Summer, Fall, Winter, and Spring).

**Foreign subscriptions should be paid in U.S.
funds drawn on a U.S. bank.

Send your orders: *Family Systems Medicine*

P.O. Box 6542

Syracuse, New York 13217

\$ _____ enclosed. I understand that
all orders are prepaid.

Name _____

Address _____

City _____

State _____ Zip _____

For more information: FSM Editorial Offices
149 East 78th Street New York, NY 10021